

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra výtvarné kultury a textilní tvorby

Výtvarníci s duševní chorobou a její vliv na autorskou tvorbu

Bakalářská práce

Autor: Markéta Štiková
Studijní program: Výtvarná tvorba se zaměřením na vzdělávání
Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání
Vedoucí práce: MgA. Jakub Horský
Oponent práce: MgA. Tomáš Moravec

Zadání bakalářské práce

Autor:	Markéta Štiková
Studium:	P20P0355
Studijní program:	B0114A300057 Výtvarná tvorba se zaměřením na vzdělávání
Studijní obor:	Výtvarná tvorba se zaměřením na vzdělávání, Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání
Název bakalářské práce:	Výtvarníci s duševní chorobou a její vliv na autorskou tvorbu
Název bakalářské práce AJ:	Artists with mental illness and its effect on authorial work

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem bakalářské práce je popsat život a tvorbu pěti vybraných umělců, kteří během svého života trpěli duševní chorobou, což promítli i do své tvorby.

Teoretická část se bude věnovat vlivu psychických chorob na umění, resp. souvislosti mezi kreativitou a psychickou nepohodou, dále art brutu (outsider art) a konečně jednotlivým umělcům, mezi které jsem zařadila:

- Michelangelo Buonarroti,
- Francisco de Goya,
- Edgar Degas,
- Vincent van Gogh,
- Toyen.

Výstupem praktické části bude autorská kniha, ve které bude promítnut můj neurotický problém, a to epilepsie. Bude periodicky uspořádaná po kapitolách, které budou kopírovat postup nemoci, tj. od prvního kolapsu přes diagnózu až po sžití s nemocí.

BAUER, Alois. *Dějiny výtvarného umění*. Olomouc, 1998. ISBN 80-858-39-25-3.} PLEŠTILOVÁ, Anna a Lucie ROHANOVÁ. *Na konci byla kniha*. [Praha]: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2020. Post Scriptum (UMPRUM). ISBN 978-80-88308-15-7.} GOGH, Vincent a Jan HULSKER. *Deník v dopisech*. V Praze: Labyrint, 2012. Karawana. ISBN 978-80-85935-48-6.} SKOPCOVÁ, Petra. *Pocta Toyen*. České Budějovice, 2013. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Vedoucí práce: doc. Lenka Vilhelmová, ak. mal.} Vybrané dokumenty ve filmovém zpracování: Michelangelo Buonarroti, Francisco José de Goya y Lucientes.}

Zadávací pracoviště: Katedra výtvarné kultury a textilní tvorby,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: MgA. Jakub Horský

Oponent: MgA. Tomáš Moravec

Datum zadání závěrečné práce: 10.11.2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Výtvarníci s duševní chorobou a její vliv na autorskou tvorbu vypracovala pod vedením vedoucího závěrečné práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

Dále prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2022 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

V Hradci Králové, dne Podpis studenta:

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala především svému vedoucímu bakalářské práce panu MgA. Jakobovi Horskému za jeho odbornou pomoc, poskytnuté materiály, ale i za cenné rady, které mi pomohly při zpracování bakalářské práce.

Zároveň patří mé poděkování Ambulanci dětské psychiatrie v Chrudimi za přínosné konzultace v rámci tematiky duševních poruch.

V neposlední řadě chci poděkovat nejen mé rodině za veškerou podporu a součinnost při psaní bakalářské práce, ale i mému partnerovi, který mi jako zkušenější absolvent poskytl obrovskou pomoc a rady při dokončování práce.

Anotace

ŠTIKOVÁ, Markéta. *Výtvarníci s duševní chorobou a její vliv na autorskou tvorbu*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2023. 58 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce na téma Výtvarníci s duševní chorobou a její vliv na autorskou tvorbu se zabývá vlivem psychického onemocnění na umění, přichází na souvislosti mezi kreativitou, chutí tvořit a dobrým či špatným mentálním stavem. Předně se zabývá základní charakteristikou některých duševních onemocnění. Podstatnou kapitolou práce je tematika art brut, tedy neznámých, leč velmi talentovaných umělců, kteří trpí (či trpěli) některým z duševních onemocnění. Dále se věnuje pěti známým umělcům, kteří byli za svého života v jejich tvorbě ovlivněni některou z méně či více známých duševních chorob. Praktickým výstupem bakalářské práce je autorská kniha s názvem Vozembouch vol. II, jejíž výtvarně zpracovaný příběh o epilepsii je utvářen na základě mého životního běhu, který je více než dvanáct let doprovázen neurologickým onemocněním.

Klíčová slova: umění, výtvarníci, onemocnění, dílo, kniha.

Annotation

ŠTIKOVÁ, Markéta. *Artists with mental illness and its effect on authorial work*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2023. 58 pp. Bachelor Degree Thesis.

The bachelor's thesis on Artists with mental illness and its effect on authorial work, coming up with connections between creativity, the desire to create and good or bad mental state. First, it looks at the basic characteristics of some mental illnesses. An essential chapter of the work is the topic of art brut, i. e. unknown, but very talented artists who suffer (or have suffered) from one of the mental illnesses. It also looks at five well-known artists who have been influenced in their work during their lifetime by one of the more or less well-known mental illnesses. The practical output of the bachelor thesis is an author's book entitled *Vozembouch vol. II*, whose artistic narrative about epilepsy is shaped by my life course, which has been accompanied by neurological disease for more than twelve years.

Keywords: art, artists, illness, work, book.

Obsah

Úvod	9
1 Psychická choroba a umění	10
1.1 Psychopatologie	10
1.1.1 Schizofrenie	10
1.1.2 Poruchy nálad	11
1.1.3 Neurotické poruchy	13
1.2 Vztah umění a duševního onemocnění	14
2 Art brut	15
2.1 Specifika art brut	15
2.2 Vybraní umělci art brut	16
2.2.1 Aloise Corbazová	16
2.2.2 Carlo Zinelli.....	17
2.2.3 Henry Darger	18
2.2.4 Františka Kudelová.....	19
2.2.5 Miroslav Tichý	20
3 Vybraní umělci s duševní chorobou	21
3.1 Vincent van Gogh	21
3.1.1 Vliv choroby na umění	23
3.2 Toyen.....	24
3.2.1 Vliv choroby na umění	27
3.3 Edgar Degas	28
3.3.1 Vliv choroby na umění	30
3.4 Francisco José de Goya y Lucientes	31
3.4.1 Vliv choroby na umění	33
3.5 Michelangelo Buonarroti	34
3.5.1 Vliv choroby na umění	37

4	PRAKTICKÁ ČÁST	39
4.1	Autorská kniha – teoretická východiska	39
4.2	Inspirace autorské knihy	40
4.3	Motivy v autorské knize.....	41
4.4	Pracovní postup	43
4.4.1	Matrice.....	43
4.4.2	Tisk	44
4.4.3	Vazba	45
4.5	Prezentace v galerii	46
	Závěr.....	47
	Seznam použité literatury	48
	Internetové zdroje	49
	Seznam prostudované literatury	51
	Seznam obrázků	52
	Přílohy	54

Úvod

Jen málokdo se neseťkal s řčením „*Každý umělec je tak trochu blázen.*“. Pro valnou většinu nejen výtvarníků, ale i hudebníků, sochařů, spisovatelů a dramatiků je tento výrok pouze humorným popostrčením. Existuje však několik výjimek, několik významných umělců, kteří si bohužel během svého života prošli duševním onemocněním. V tuto chvíli se daný výrok stává poněkud hanlivým označením jejich mentálního stavu.

Na(ne)šťěstí pro nás, snad i pro umělce, se konkrétní psychická choroba promítla do jejich tvorby, a tak dnes můžeme obdivovat velkolepé hudební skladby (např. Mozartův Requiem v d-moll), rozsáhlé válečné romány (kniha Mezi činy od Virginie Woolfové) nebo právě kolosální plátna, sochy či drobné kresby.

Sám název bakalářské práce napovídá, že bude pojednávat o duševně chorých výtvarnících, mezi které byli nominováni Vincent van Gogh, Toyen, Francisco de Goya, Michelangelo Buonarroti a Edgar Degas, a jejichž tvorba byla ať už v určité době nebo celoživotně ovlivněna právě psychickým onemocněním. Ovšem nejen tito známí umělci tvořili velkolepá díla. Existuje mnoho talentovaných, ovšem neznámých umělců se stejným „problémem“, a ti se věnují tzv. outsider art neboli art brut.

Teoretická část práce se bude věnovat tomu, co vůbec psychická choroba je, jak (a jestli) je léčitelná, a jak také může ovlivnit autorovu tvorbu. Rovněž se zaměří na tematiku outsider art (art brut) a konečně vybraným umělcům.

Praktická část bude věnována vlastní autorské knize, která čtenáři či divákovi přiblíží, jaký je život s epilepsií, která je mým zdravotním problémem, a která zapříčinila můj nejuden duševní splín, který nesčetněkrát ovlivnil moji tvorbu.

1 Psychická choroba a umění

V otevřené konverzaci se téma psychické choroby (v lékařské terminologii se objevuje spíše termín duševní porucha) objevuje poměrně často. Asi bychom nenašli člověka ve věku od patnácti let, který o sobě nejednou řekl, že je v depresi či na pokraji zhroucení, ať už z nezdaru v lásce, studiu nebo kariéře. Je ale třeba položit si otázku, zda dotyční skutečně trpěli nějakou psychickou chorobou, nebo měli to štěstí a svůj tehdejší duševní status pouze pojmenovali jinak než jen špatným rozpoložením.

Skutečná deprese nebo schizofrenie jsou jinak velmi závažné choroby psychické povahy, které mohou postiženého jedince omezit v sociální, fyziologické i jednoduše životní stránce. Nejhorším scénářem vyústění těchto chorob může být sebevražda nebo útok na jinou osobu vedoucí i ke ztrátě života. Nejen těmito duševními nemocemi se zabývá obor psychopatologie.

1.1 Psychopatologie

Psychopatologie řeší otázky poruch a chorob duševní povahy (z řeckého *psyché* – duše a *pathologia* – nauka o chorobách). Jedná se o jednu ze základních psychologických disciplín, která má za úkol diagnostikovat, klasifikovat a zkoumat nejen duševní onemocnění a poruchy, ale i stavy na pomezí duševně zdravého a nemocného jedince.

Díky komplexnosti svého oboru proniká do dalších oblastí, např. do psychiatrie, neurologie, sociologie a speciální pedagogiky.¹

Mezi základní duševní choroby řadíme schizofrenii, poruchy nálad (mánie, deprese apod.) a neurotické poruchy (úzkostné stavy, OCD apod.).²

1.1.1 Schizofrenie

Duševní choroby ze schizofrenní oblasti jsou jedny z vůbec nejzávažnějších. Termín je odvozen z řeckého *schizein* (štípat) a *frén* (mysl). V doslovném překladu se jedná o nemoc, která štěpí, devastuje a trhá mysl na kousky. Pojem schizofrenie se v lékařské terminologii objevil teprve nedávno, asi před sto lety.³

V jeden moment ovlivňují několik psychických funkcí současně. Mnohdy člověka naprosto izolují od běžného života. Schizofrenie je typická tím, že má mnoho forem a ještě více příznaků, od narušeného vnímání a myšlení přes emoční poruchy, motivaci

¹ OREL, Miroslav. *Psychopatologie*. Praha 2012, s.11.

² Ibidem, s. 6-7.

³ Ibidem, s. 114-115.

a chování. Proto se jí mezi odborníky říká „nemoc sta tváří“. Nejčastěji se objevuje během dospívání neohledě na pohlaví jedince. Bohužel má až u dvou třetin postižených tendenci stávat se chronickým onemocněním a tím i zkrátit délku života.⁴

Nemoc jako taková má hned několik podoblastí. Jedná se např. o paranoidní schizofrenii, kde jsou dominantní bludy a halucinace, dále o simplexní schizofrenii, v rámci které se postižený jedinec stahuje do sebe, do svého světa. Je typická ztrátou zájmu o sociální interakce a jiné aktivity, příp. celkovou apatií. Jestliže člověk vykazuje příznaky schizofrenie, avšak kombinované (není zde dominující příznak, který by jednoznačně určil konkrétní typ), jedná se o nediferencovanou schizofrenii.⁵

Pokud bychom se zaměřili na významné osobnosti, které za svého života trpěly jakoukoliv formou schizofrenie, lze uvést např. fyzika Isaaca Newtona, hudebního skladatele Georga Friedricha Händela⁶, malíře Vincenta van Gogha nebo spisovatele Ernesta Hemingwaye.⁷

1.1.2 Poruchy nálad

Do okruhu poruch nálad lze zařadit deprese a bipolární afektivní poruchu. Druhá jmenovaná byla dříve známější pod pojmem maniodepresivní psychóza.

Deprese (depresivní porucha) nejčastěji propuká během mladší a střední dospělosti, tzn. v rozmezí 25.–35. roku života. Na tom, zda u jedince propukne, má zčásti vliv i genetika a dlouhodobé působení stresu.⁸

Typickým příznakem deprese je patologicky špatná nálada, bezdůvodný smutek a ztráta zájmu o aktivity, sociální interakce a běžné životní dění. Často se k výše zmíněným příznakům přidávají poruchy spánku, změna chuti k jídlu, ztráta sexuálního apetitu, úzkostné stavy a v nejhorším případě i sebevražedné myšlenky.⁹

Tyto změny nálad jsou významně ovlivněny hladinou serotoninu v mozku, který je jedním z tzv. hormonů štěstí. Částečně se na změnách nálad podílí i dopamin a noradrenalin.¹⁰

⁴ OREL, Miroslav. *Psychopatologie*. Praha 2012, s.115.

⁵ Ibidem, s.116.

⁶ Ibidem, s.117.

⁷ MOREIRA TŮMOVÁ, Veronika. Je schizofrenie nemoc géniů?. *Zdravě.cz* [online]. Praha: DIAMANT Investment, 12. 4. 2012 [cit. 2022-12-08]. Dostupné z: <https://www.zdrave.cz/schizofrenie/je-schizofrenie-nemoc-geniu/>

⁸ Poruchy nálad. *Psychicus* [online]. Praha: Psychiatrická ambulance Psychicus [cit. 2022-12-08]. Dostupné z: <https://psychicus.cz/poruchy-nalady/>

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ibidem.

Léčba deprese je principiálně velmi jednoduchá. Pomocí medikamentů se lékaři snaží narovnat hladinu hormonů, které za depresivní stavy mohou. Nejčastěji se užívají antidepresiva třetí generace. Bohužel léčba nezabírá hned, ale v okruhu tří až čtyř týdnů.¹¹

Mezi velikány, kteří se za svého života prali s depresí lze zařadit např. Alberta Einsteina, spisovatele Jamese Joyce, prezidenta Abrahama Lincolna, spisovatele Lva Nikolajeviče Tolstého a malíře Vincenta van Gogha.¹²

Bipolární afektivní porucha (dále jen BAP), dříve známá jako maniodepresivní psychóza, je jedním z nejzávažnějších duševních onemocnění. Postihuje jedince zpravidla okolo 20. roku věku, a to bez ohledu na pohlaví, rasu nebo sociální statut. Příznaky se projevují postupně a dlouho, proto je těžké nemoc diagnostikovat již v začátcích a podchytit léčbu včas.¹³

BAP je typická poruchami nálad, resp. střídáním manických, depresivních a kombinovaných stavů. U nemocných jedinců se průběžně střídají období výrazně ovlivněna BAP, ale i bezpříznaková období.¹⁴

Projevy BAP se liší v závislosti na tom, jestli se jedinec nachází v depresivním nebo manickém stavu. Co se týče depresivní „epizody“, je pro něj typické nejméně dva týdny trvající období, které je charakteristické projevy deprese (viz pododíl Deprese). Manické období trvá minimálně týden a jeho charakteristickým znakem je především euforická až nepřiměřeně veselá nálada, oproti tomu mrzutost a vyvolávání konfliktů, více či méně silná vztahovačnost, zrychlené myšlení, jednání, řeč, celkově aktivita, vysoké sebevědomí, ale také přeceňování svých schopností a limitů. V manickém období jedinec méně spí (jeho potřeba spánku není tak vysoká), snaží se až nadměrně sexuálně žít. Dle síly příznaků se tento stav dále rozděluje na mánii a hypománii (zde jsou příznaky méně intenzivní). Kombinovaná epizoda je typická tím, že se v průběhu dnů i hodin střídají manické i depresivní příznaky. Jedinec má lidsky řečeno „náladu jako na houpačce“.¹⁵

¹¹ Poruchy nálad. *Psychicus* [online]. Praha: Psychiatrická ambulance Psychicus [cit. 2022-12-08]. Dostupné z: <https://psychicus.cz/poruchy-nalady/>

¹² Jsou umělci a kreativní lidé náchylnější k duševním nemocem?. *PharmaPoint* [online]. Praha: Impresum, 2013 [cit. 2022-12-08]. Dostupné z: <https://www.pharmapoint.cz/zajimavosti/jsou-umelci-a-kreativni-lide-nachylnjsi-k-dusevnim-nemocem/>

¹³ ZEMANOVÁ, Markéta. Bipolární afektivní porucha. *Psychiatrická nemocnice Havlíčkův Brod* [online]. Havlíčkův Brod: ANTEE, 20. 5. 2021, [cit. 2022-12-08]. Dostupné z: <https://www.pnhb.cz/psychiatricke-texty/bipolarni-afektivni-porucha>

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Ibidem.

Přesné příčiny BAP nejsou dodnes známy, ale s jistotou lze říct, že se na nich více či méně podílí genetika, biochemické a hormonální vlivy prostředí. Technicky se jedná o fyziologické onemocnění.¹⁶

Léčba BAP je ve svém principu stejně jednoduchá jako u deprese. V akutní fázi se lékař snaží pomocí psychofarmak potlačit příznaky ať už manické nebo depresivní, dále používá udržovací terapii. Vhodná je kombinace s psychoterapií (arteterapie, muzikoterapie, tanec, animoterapie, skupinová terapie a práce s rodinou).¹⁷

Mezi velikány, kteří se za svého života potýkali s BAP lze do třetice všeho špatného zařadit zejména Vincenta van Gogha, který ke své smůle dostal do vínku mj. také epilepsii a jiné psychické a fyzické problémy.¹⁸

1.1.3 Neurotické poruchy

Neurotické poruchy lze laicky vymezit jako poruchy, při kterých se kombinují tělesné a psychické projevy úzkosti, které však nemají reálný základ (reálné nebezpečí). Bývají vyvolané dlouhodobým stresem.¹⁹

Úzkostné stavy se projevují buď ve formě akutních záchvatů vyvolaných přesnou situací nebo jako chronický stav. Buď se objevují jako kombinace psychických i tělesných příznaků nebo pouze formou tělesnou, kdy si postižený jedinec svůj úzkostný stav neuvědomuje.²⁰

Úzkosti mohou být tak omezující, že nemocný člověk omezí pracovní, milostný, rodinný, celkově společenský život a přestane se věnovat oblíbeným aktivitám ve svém volném čase.²¹

Úzkost a strach k sobě mají velmi blízko, přesto se jedná o poměrně rozdílné pojmy. Zatímco úzkost je omezující a velmi nepříjemný emoční stav, který se nezakládá na reálném nebezpečí, strach je oproti tomu reakcí na reálné nebezpečí. Člověk s úzkostnými stavy má pocit, že mu hrozí nebezpečí, avšak si neuvědomuje, o jaké nebezpečí se jedná, ale přesto se na něj připravuje. Strach jako takový je fyziologickou a emoční reakcí na

¹⁶ ZEMANOVÁ, Markéta. Bipolární afektivní porucha. *Psychiatrická nemocnice Havlíčkův Brod* [online]. Havlíčkův Brod: ANTEE, 20. 5. 2021, [cit. 2022-12-08]. Dostupné z: <https://www.pnhb.cz/psychiatricke-texty/bipolarni-afektivni-porucha>

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Kreativita a šílenství k sobě nemají daleko: Statisticky podporují předsudek, že umělci bývají poněkud vyšinutí. *Psychologie.cz* [online]. Praha: Mindlab [cit. 2022-12-08]. Dostupné z: <https://psychologie.cz/kreativita-silenstvi-k-sobe-nemaji-daleko/>

¹⁹ PRÁŠKO, CSC., prof. MUDr. Ján. Neurotické poruchy. *Centrum pro rozvoj péče o duševní zdraví* [online]. Olomouc: Klinická psychiatrie FN Olomouc, 2021 [cit. 2022-12-08]. Dostupné z: <https://www.cmhcd.cz/stopstigma/o-dusevnich-nemocech/neuroticke-poruchy/neuroticke-poruchy/>

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem.

přesně dané ohrožení. Při obou stavech se jedinci zbystrují smysly, které ve své podstatě pomáhají organismu bránit se, příp. se vyhnout nebezpečí nebo utéct.²²

Oba stavy rovněž navozují i tělesné projevy. Typickými jsou zrychlený dech, tep, napětí svalů, zvýšené pocení a suchost sliznic (sucho v ústech, v případě hrozby znásilnění ženy i suchost vaginální apod.).²³

1.2 Vztah umění a duševního onemocnění

Téma duševní choroby a umění se na vědeckém poli zkoumá snad od doby, kdy se výše zmíněné diagnózy přestaly léčit lobotomií, lektvary a zařikáváním. Ač není příznivý vliv uměleckého vyjádření jako forma terapie toliko lékařsky podložen, je vyzkoušeno a mnoha lety prověřeno, že tzv. arteterapie funguje jako nejen vyklidňovací technika, ale také jako forma komunikace (např. pro děti s poruchou autistického spektra, kteří mají problém s běžným vyjadřováním).

Vztah umění a duševní choroby může mít i opačnou tendenci, než jen „umění léčí duši“. Některé nemoci mohou tvůrce povzbudit v jeho úsilí, mohou mu dodat energii, nápady, snahu mít vše perfektní. Touhou po dokonalosti je znám např. Aspergerův syndrom nebo porucha autistického spektra.

Ve všech výše zmíněných případech se jedná o vážná duševní onemocnění, která jedince výrazně omezují na životě a bez lékařské pomoci (či pomoci jiného odborníka) si s nimi sám neporadí. Terapie uměním bývá doporučována lékaři jako podpůrný prostředek léčby medikamenty.

Pro tuto závěrečnou práci vybraní umělci bohužel neměli takové možnosti, které mají postižení jedinci dnes. Byli odkázáni sami na sebe, do různých sanatorií nebo k experimentálním léčbám ve formě elektrošoků, hydroterapie nebo lobotomie. Tou se nechvalně proslavil Walter Freeman, který léčil emoční a mentální problémy tak, že vyvrtal dvě díry do lebky pacienta a pokoušel se přerušit určitá spojení v mozku, která dle jeho domněnek mohla za nezdravý stav mysli pacienta. Tímto způsobem léčby byl zničen život např. sestře prezidenta USA Johna Fitzgeralda Kennedyho.

²² PRÁŠKO, CSC., prof. MUDr. Ján. Neurotické poruchy. *Centrum pro rozvoj péče o duševní zdraví* [online]. Olomouc: Klinická psychiatrie FN Olomouc, 2021 [cit. 2022-12-08]. Dostupné z: <https://www.cmhcd.cz/stopstigma/o-dusevnych-nemocech/neuroticke-poruchy/neuroticke-poruchy/>

²³ *Ibidem*.

2 Art brut

Art brut je výjimečný druh umění, který je rovněž znám pod pojmem outsider art. Jedná se o výtvarný styl umělců žijících na okraji společnosti. Jejich díla jsou velmi specifická a okem běžného diváka jsou poměrně odlišná od „výtvarného standardu“ (více v pododdílu Specifika art brut), a tak jsou hůře pochopitelná a složitěji přijímaná za umění jako takové. Za vznik tohoto uměleckého stylu de facto vděčíme lékařům, kteří díky svým přehledům v oblasti duševních a neurologických diagnóz dokázali rozeznat, popsat a především uchovat jedinečnost art brut.²⁴

Za zakladatele, průkopníka a teoretika art brut je považován Jean Dubuffet. Jak je dobře známo z historie, anglosaským národům se francouzská terminologie příliš nezamlouvala, a tak přišly s vlastním pojmem, a to outsider art. V uměleckém prostředí se lze setkat i s dalšími pojmenováními (např. spontánní umění, syrové umění, naivní umění), ta však kompletně nevystihují diskutovaný umělecký styl.²⁵

Art brut není znám jen díky produkci specifického umění výjimečnými umělci, ale také pro své léčivé účinky. Velmi často je využíván jako arteterapie ve specializovaných zařízeních pro pacienty s duševním onemocněním.

2.1 Specifika art brut

Nejvýznamnější charakteristikou art brut jsou jeho umělci. Těmi jsou „neznámí“ lidé s diagnostikovanou duševní chorobou. Ač se jejich jména neřadí mezi velikány, jakými byl např. později zmíněný Vincent van Gogh nebo Toyen, jejich tvorba se i tak dostala do povědomí ne tak běžných konzumentů umění.

Dalším specifikem je samotné vymezení pojmu. Je obtížné určit hranice toho, co art brut je, a co již ne, a to vzhledem k tomu, jaké materiály používá, jakými technikami a pravidly se řídí. Výtvarníci stylu art brut zpravidla nepoužívají natolik ušlechtilé materiály. Jejich kroky nesměřují ke kvalitním olejovým barvám, ale např. k tónovacím barvám, které využívají natěrači.²⁶

Stejně jako s pestrostí a kombinací materiálů a technik je to i s výrazovými prostředky. Velmi jasně to ve své knize shrnul Petr Jochmann: „(...) *lokální barva většinou nehraje podstatnou roli, kolorit je často intenzivní, založený na základních, nemíchaných tónech; autoři se mnohdy obejdou bez modelace světlem, mnohem víc je*

²⁴ JOCHMANN, Petr. *O art brut*. Olomouc 2014, s. 6.

²⁵ Ibidem, s. 5.

²⁶ Ibidem, s. 5–6.

zajímá barevná skvrna vymezená obrysem; jindy se v jejich díle uplatňuje třeba i rentgenové vidění, s jakým se setkáváme u dětí... Perspektiva v tradičním pojetí, ať lineární nebo vzdušná, často ustupuje tzv. významové, hieratické perspektivě, kdy jednotlivé elementy obrazu mají takovou velikost, která odpovídá jejich významu pro autora.“ (Jochmann, 2014).²⁷

2.2 Vybraní umělci art brut

Tím, že je art brut typický pro většinovou anonymitu výtvarníků, nebude nikdy možné uvést dostatečný počet zástupců. Pro tuto bakalářskou práci se tak alespoň do užšího výběru dostala Aloïse Corbazová, Carlo Zinelli, Henry Darger, Františka Kudelová a Miroslav Tichý.

2.2.1 Aloïse Corbazová

Aloïse Corbazová (1886–1964), v uměleckém světě známá spíše pod pseudonymem Aloïse, byla švýcarská výtvarnice z Lausanne. Původně se chtěla vydat směrem opery, avšak těsně před první světovou válkou odešla do Německa, kde se věnovala pedagogické profesi, a to jak na běžné úrovni, tak posléze jako soukromá vychovatelka dětí kaplana císaře Viléma II. Po začátku války se vrátila zpět do Švýcarska.²⁸

Aloïse trpěla poruchou autistického spektra. Ta se během válečného konfliktu vystupňovala natolik, že byla v r. 1918 svojí rodinou nejprve přesunuta do azylového ústavu a posléze do psychiatrické léčebny v Rosière, kde také dožila.²⁹ Ke zlepšení jejího duševního stavu přispěla kresebná a literární činnost. Těsně před druhou světovou válkou se o její tvorbu začali zajímat psychiatři z léčebny, a tak se Aloïse dostalo nejen mentální, ale i materiální podpory.³⁰

Její tvorba je typická velkými příběhy o lásce a hrdinství, a to jak ze starší, tak i novější historie. Věnovala se kresbě pastelem, kterou čas od času přetvořila v jakousi asambláž, když do kresby vlepila výstřižek novinového titulku nebo časopisového článku. Často slepovala kusy balicího papíru do velkých formátů, které mnohdy přesáhly svojí délkou i deset metrů.³¹ Díla Aloïse jsou mimo reálné vnímání. Nebere ohled na perspektivu ani hloubku prostoru. Figury v obrazech se často prolínají jedna v druhou

²⁷ JOCHMANN, Petr. *O art brut*. Olomouc 2014, s. 6.

²⁸ Ibidem, s. 17.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ibidem.

³¹ Ibidem.

a nedrží se stejného měřítka. Dalo by se říci, že až poznávacím znamením je kolorit v dílech Aloise. Používá velké množství čistých barev, které ve výsledku i tak tvoří klidný a neagresivní dojem.³²

Obrázek 1: Ukázka tvorby Aloise Corbazové

2.2.2 Carlo Zinelli

Carlo Zinelli (1916–1974), známý pod pseudonymem Carlo, je předním představitelem italského art brut. Vyrostl v obležení sedmi sourozenců, o matku přišel v raném věku. Žil ve skromných poměrech.³³

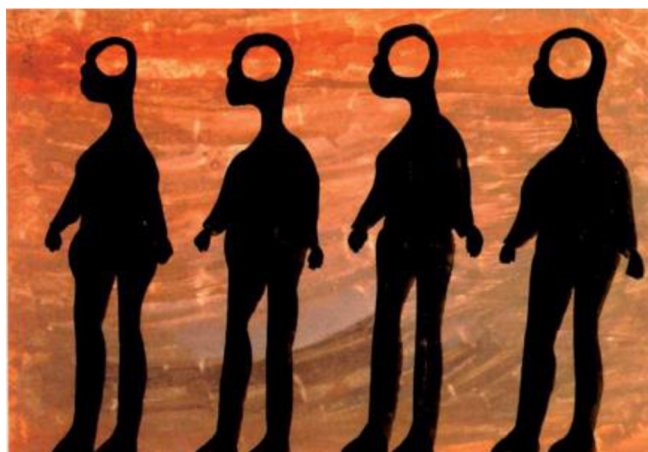
Úmrtí jeho matky se možná trochu překvapivě nestalo rozhodujícím traumatem v jeho životě, které ho přivedlo k umění. Tím se stalo až působení na válečné frontě ve druhé světové válce. Jeho duševní stav byl natolik rozvrácený, že již od r. 1947 pobýval v několika psychiatrických léčebnách, kde se ke konci 50. let začal věnovat výtvarnému umění.³⁴ Jeho obrazy jsou typické svojí kompozicí. Jednotlivé objekty připomínají šablony ve filmu a často se opakují a zmnožují. Díla vynikají vysokou barevností. Lze si povšimnout, že Carlo byl uchvácen číslicí 4, neboť se s ní setkáváme ve velké části obrazů.³⁵

³² JOCHMANN, Petr. *O art brut*. Olomouc 2014, s. 17.

³³ Ibidem, s. 25.

³⁴ Ibidem, s. 17.

³⁵ Ibidem.

Obrázek 2: Ukázka tvorby Carla Zinelli

2.2.3 Henry Darger

Henry Darger (1892–1973) je bezpochyby jednou z nejzajímavějších a nejutajovanějších osobností amerického art brut. Celý život prožil jako poustevník. Byl chudý, neměl přátele ani příbuzné, nebyl ženatý a neměl děti. Téměř celý život pobýval v Chicagu a živil se různě, ať už jako vrátný, nebo jako umývač nádobí v nemocnicích.³⁶

Během svého života se věnoval mj. i literární činnosti, a to psaní románu s názvem *Příběh dívek Vivianových v království zvaném Říše neskutečna, během zuřivé války glandeko-angeliniánské, jejíž příčinou byla vzpoura dětských otroků* (z angl. originálu *The Story of the Vivian Girls in What is Known as the Realms of the Unreal, of the Glandeco-Angelinnian War Storm, Caused by the Child Slave Rebellion*). Výsledek jeho psaní vyšel v patnácti svazcích v celkovém součtu 16 000 stran.³⁷

Tento stěžejní román Darger doprovodil stovkami kolosálních obrazů, výtvarně na pomezí kresby-malby o délce přes tři metry. Tato díla syrově zobrazují mj. i scény mučení a vražd. Vyznačují se jemnými pastelovými barvami. Oblíbenou technikou autora byl

Obrázek 3: Ukázka tvorby Henryho Dagera

³⁶ JOCHMANN, Petr. *O art brut*. Olomouc 2014, s. 37.

³⁷ *Ibidem*.

akvarel. V jeho dílech lze zpozorovat lehce erotický podtón, avšak s tehdy nereálnými motivy (např. malé dívky jsou zobrazeny z mužskými genitáliemi apod.).³⁸

Henry Darger je autorem nepojmenované výtvarné techniky, jejíž specifikum tkví v tom, že se kombinuje kresba přes pauzovací papír dle tiskových předloh, novinová koláž, kresba tužkou, perokresba a akvarel po obou stranách papíru. Vznikla z Dargerova přesvědčení o tom, že je špatný v kresbě.³⁹

2.2.4 Františka Kudelová

Františku Kudelovou (1912–1997) lze označit jako umělkyni vizionářku. Ač pocházela z venkova a odmala byla vedena k poměrně náročné práci v hospodářství, vyrostla v přecitlivělou a křehkou ženu s mentalitou na úrovni dítěte. Ani tak ale nezůstala stranou milostného života. Bohužel se v lásce zklamala, a proto se odevzdala Bohu a koncem 30. let 20. stol. odešla do kláštera. Odtud se pokoušela, neznalá možných důsledků, skrze korespondenci řešit s vysokými státními orgány válečné nespravedlnosti. Na základě jejího (neúspěšného) počínání bylo v klášteře rozhodnuto o přesunu Kudelové do psychiatrické léčebny v Brně a posléze do Kroměříže, kde také dožila.⁴⁰

Veškeré své emoce, nálady, city a myšlenky komunikovala skrze svá díla, a to od 50. let, kdy začala v kroměřížské léčebně tvořit. Inspirací jí byly vzpomínky z dětství, příroda, ale i některá vesmírná tělesa. Používala non-lokální pastelové barvy, malovala abstraktně, expresivně, někdy až robustně. Zejména její pozdější tvorba nezůstala bez pozornosti. Stala se uměleckou legendou kroměřížské psychiatrické kliniky, která dodnes

Obrázek 4: Ukázka tvorby Františky Kudelové

³⁸ JOCHMANN, Petr. *O art brut*. Olomouc 2014, s. 37.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Ibidem, s. 85.

uchovává a vystavuje některá její díla. Prožila zde více než půlku století a přes čtyřicet let zde tvořila až do doby, kdy přišla o zrak. O dva roky později zemřela.⁴¹

2.2.5 Miroslav Tichý

Kyjovský rodák Miroslav Tichý (1926–2011) není až tolik typickým představitelem art brut. Nejedná se o vyloženě amatérského neznámého výtvarníka. Koncem druhé světové války započal studia na Akademii výtvarných umění, konkrétně ve třídě Jána Želibského. Po třech letech svá studia ale ukončil, zřejmě z politických důvodů a následoval návrat do jihomoravského Kyjova, kde nadále žil s rodiči. Stále se věnoval malbě a kresbě, ovšem už jen sporadicky. Postupem času se svým samotářským stylem života oddělil od společnosti a stal se podivínem, což se na maloměstě zdálo býti nepřekonatelným problémem. Jakožto hrozba narušení (nejen) častých prokomunistických akcí byl příležitostně odsunut stejně jako např. Františka Kudelová do psychiatrické léčebny v Kroměříži. Na rozdíl od ní se však po ukončení oslav navrátil domů.⁴²

Zajímavé je, že se na rozdíl od spousty svých kolegyň a kolegů v art brut věnoval fotografii, a to od 60. let 20. stol. Fotografie vyvolával na prošlý fotopapír, který získával z různých fotoateliérů. Fotoaparáty a objektivy si vyráběl sám, což dokazuje jeho neuvěřitelnou manuální zručnost. Inspirací jeho snímků byla žena ve všech podobách. Někteří o něm dokonce tvrdí, že byl voyeur. Přibližně po dvou dekádách fotografování všeho zanechal.⁴³ Se sbírkou fotografií, maleb a kreseb zacházel dost laxně; svá díla různě povaloval po podlaze nebo je porozdával příbuzným a přátelům. Snad díky hříčce osudu se podařilo jeho výtvořiny postupně vystavit v mnoha galeriích a následně prodat.⁴⁴

Obrázek 5: Ukázka tvorby Miroslava Tichého

⁴¹ JOCHMANN, Petr. *O art brut*. Olomouc 2014, s. 85.

⁴² *Ibidem*, s. 169.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 170.

3 Vybraní umělci s duševní chorobou

Jak už název této práce napovídá, stěžejní část teoretické části představují vybraní umělci, kteří za svého života trpěli duševní chorobou, a která se stala jakousi tvárnicí jejich tvorby. Pozornost bude zaměřena na pěti výtvarníků z různých časových zařazení, konkrétně na Vincenta van Gogha, Toyen, Edgara Degase, Francisca de Goyu a Michelangela Buonarrotiho.

3.1 Vincent van Gogh

Vincent van Gogh je jednou z vůdčích postav postimpresionismu. Jeho obrazy patří mezi nejdražší skvosty v různých uměleckých sbírkách. Aktivně tvořil víceméně až na sklonku svého života, přičemž jeho nejznámější díla vznikla pouhé čtyři roky před jeho úmrtím, tj. mezi lety 1886–1990.⁴⁵

Vincent Willelm van Gogh se narodil v nizozemském Zundertu 30. března 1853 své matce Anně Cornelií (1819–1907) a otci Theodorovi van Goghovi (1822–1855). Jak je již vidno z letopočtů, Anna se stala matkou v kontextu tehdejší doby poměrně pozdě, navíc bylo zvykem, že má být rodina rozrostlá, a tak je možná až zázrak, že se k Vincentovi přidalo dalších pět mladších sourozenců, z nichž se většina dožila poměrně vysokého věku. Jeho bratr Theodorus zv. Theo (nar. 1857) se stal jeho nejbližším přítelem a zpovědníkem.⁴⁶

Vincent van Gogh byl úplně obyčejným ryšavým dítkem, možná jen o trochu rozjívenějším, než byli jeho vrstevníci. Nic nenasvědčovalo tomu, že jednou bude mít jeho duševní schránka trhliny. Naopak se již během dětství projevil jako génius a badatel. Byl uchvácen přírodou, a to jak flórou tak faunou. Zejména krajina na venkově v Brabantu sehrála důležitou roli v jeho životě, neboť zde prvně maloval a zde učinil rozhodnutí, že se stane umělcem. Ostatně jeho první črty lze považovat za důkaz toho, jak zůstal venkov nedotčen průmyslovou revolucí.⁴⁷ Byl vášnivým čtenářem. Skrze knihy se dozvídal o okolním světě, neboť se jeho rodné Nizozemsko vědomě skrývalo před veškerou modernizací a informovaností o zahraničí (to vše po oddělení od Belgie v r. 1830) a stáhlo se pouze na úroveň lokálních záležitostí.⁴⁸

⁴⁵ SWEETMAN, David a Václav VITÁK. *Vincent van Gogh: Jeho život a dílo*. Brno 2002, s. 10.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 15–17.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 20.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 21.

Do styku s uměním na vyšší úrovni přišel Vincent van Gogh poprvé díky svému strýci Centovi. Mezi lety 1866 – 1868 navštěvoval technické učiliště v Tiburgu⁴⁹, ale jeho studia musela být ukončena, neboť si jeho rodiče nemohli nadále dovolit financovat jeho vzdělávání, a tak se na jejich popud dostal k podnikání svého strýce, který byl jedním z nejváženějších obchodníků s obrazy. Od r. 1869 začal učit tomuto podnikání svého synovce ve staré galerii v Haagu. Počáteční nadšení z byznysu u van Gogha bohužel odeznělo, neboť se o tento „úspěch“ nezasloužil sám, rozhodli za něj jiní.⁵⁰

V letech 1869 až 1874 byl van Gogh naplno pohlčen vším, co se byť sebemeně týkalo umění. Ve svých šestnácti letech se mladý van Gogh poprvé setkal s kolosálními plátny od Rembrandta, Rubense nebo Brueghela. Svůj obdiv projevil i v Goupilově galerii, kde měl možnost zhlédnout hned několik zajímavých rytin. Jeho pozornost přitáhla především barbizonská škola, která byla rovněž favoritem jeho strýce Centa.⁵¹

V r. 1873 se přesouvá do londýnské pobočky Goupilovy galerie. Menší zastávku učiní v Bruselu a Paříži, kde má možnost shlédnout Louvre, Lucemburské zahrady a známý Salon. O rok později přichází první velká láska, a sice k Ursule Loyer. Ursula byla dcerou majitelky penzionu, kde van Gogh pobýval. Bohužel, láska není opětována a van Gogh poprvé upadá do těžké deprese.⁵²

Během sedmdesátých let 19. stol. se čím dál více upoutává k náboženské tematice. Předčítá a vykládá Bibli, pravidelně se účastní církevních obřadů a překládá Písmo svaté do několika světových jazyků. Jeho otec, potěšen synovým zápallem do božské problematiky, ho odesílá do Amsterdamu ke strýci Johannovi, aby se připravil na přijímací zkoušky na teologickou fakultu, kam také později nastoupil.⁵³ V r. 1878 teologická studia opouští, aby mohl o dva roky později započít nová studia, tentokrát na Umělecké akademii v Bruselu.⁵⁴ V r. 1882 přichází asi jeden z nejznámějších momentů van Goghova života, a to počínající milostný vztah směrem k prostitutce Clasíně Marii Hoornik, tzv. Sien. Ta se stává modelem jeho kreseb a maleb. Van Gogh ji chce pojmout za svou ženu, a to i přes její neuspořádaný způsob života a nemanželské dítě. Bohužel ani tento vztah nedospěl ke šťastnému konci.⁵⁵

⁴⁹ SIRIGATTI, Cristina. *Vincent van Gogh: Život, dílo a osobnost*. Praha 2018, s. 186.

⁵⁰ David a Václav VITÁK. *Vincent van Gogh: Jeho život a dílo*. Brno 2002, s. 30.

⁵¹ Ibidem, s. 31–36.

⁵² SIRIGATTI, Cristina. *Vincent van Gogh: Život, dílo a osobnost*. Praha 2018, s. 186.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ Ibidem, s. 187.

⁵⁵ Ibidem.

Roku 1884 se van Goghův bratr Theo stává oficiálním propagátorem jeho umění a začíná s ním obchodovat. O rok později odchází nečekaně na věčnost jeho otec. Ve stejný rok van Gogha provází skandál; údajně měl svést jednu vesničanku, a tak raději odjíždí opětovně do Paříže, kde se stává studentem školy výtvarných umění École des Beaux-Arts. Zde se seznamuje např. s Henri de Toulouse-Lautrecem. Společně s bratrem často navštěvuje galerie, a tak má možnost obdivovat díla Edgara Degase nebo Clauda Moneta. V zimě r. 1887 se seznamuje s Paulem Gauguinem, se kterým ho bude pojit dlouholetý přátelský vztah. O rok později si pronajímá známý žlutý dům v Arles, ze kterého hodlá vytvořit jakési centrum umění.⁵⁶

Po zdánlivě klidném soužití van Gogha a Gaugina dochází kolem Vánoc k ostré roztržce mezi umělci, načež si van Gogh uřízne téměř celé levé ucho a je hospitalizován v nemocnici. Gaugin je z tohoto činu v šoku a vrací se do Paříže. Zdá se, že touto šarvátkou začíná van Goghovo poslední psychicky náročné období. Krátce po návratu z nemocnice se do ní opět vrací, neboť se znovu nervově hroutí. Lidé městečka Arles jsou z jeho chování a žití tak rozpačití, že dokonce sepisují petici o vyhoštění van Gogha z města. V r. 1889 tak městečko opouští, dobrovolně se nechává hospitalizovat v nemocnici Saint-Paul-de-Mausole a vytváří zde veliká díla, např. Hvězdnou noc nebo Olivový háj.⁵⁷

V létě r. 1890 se van Gogha zmocňují náročné úzkostné stavy. V tutéž dobu se v červnu pokouší o sebevraždu střelnou zbraní. Umírá 29. července v hostinci, kde byl ubytován, a kde s ním jeho poslední hodiny trávil bratr Theo⁵⁸, jeho nejstarší sourozenec a nejvěrnější přítel.⁵⁹

3.1.1 Vliv choroby na umění

Valnou většinu svých vrcholných děl vytvořil van Gogh na sklonku svého života, kdy se pral se svým rychle postupujícím duševním onemocněním. V této době rovněž upevnil svůj malířský rukopis, který je rozpoznatelný na první pohled; krátké a rychlé nebo naopak krouživé tahy štětcem, výrazné barvy stylizované do situace.

⁵⁶ SIRIGATTI, Cristina. *Vincent van Gogh: Život, dílo a osobnost*. Praha 2018, s. 188.

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ SCHÜROVÁ, Petra a Jan HULSKER. *Vincent van Gogh: Deník v dopisech*. Praha 2012, s. 267.

⁵⁹ SIRIGATTI, Cristina. *Vincent van Gogh: Život, dílo a osobnost*. Praha 2018, s. 189.

Obrázek 6: Olivový háj

Obrázek 6: Hvězdná noc

V díle Vincenta van Gogha se často setkáváme s motivem přírody, venkova, ale i velkoměsta. Za příklad městské malby lze uvést dílo *Borovice před nemocnicí* v Saint-Paul v Saint-Rémy. Jedná se o olejomalbu, jejíž předlohou je skutečné sanatorium, kde se van Gogh léčil se svými depresemi a úzkostnými stavy. Z oblasti přírodních maleb je na místě zmínit *Obilné pole s cypřiši* a *Olivový háj*.

Motiv cypřiše je v pozdních dílech Vincenta van Gogha stejně častým námětem, jako např. slunečnice nebo obilná pole. Jedním z jeho nejznámějších děl je bezpochyby *Hvězdná noc*. Tento obraz van Gogh namaloval během pobytu v psychiatrické léčebně v Saint-Paul-de-Mausole.⁶⁰ Skrze význam tohoto díla se vedou mnohé debaty. Většina se ale shoduje v tom, že *Hvězdnou nocí* chtěl autor vyjádřit svoji touhu dosáhnout někam výš, touhu vzdálit se od svých problémů, pocitů samoty a úzkosti, které byly navozovány jeho duševním onemocněním.⁶¹

3.2 Toyen

Toyen, dnešní řečí tzv. nebinární pseudonym umělkyně, jejíž skutečné jméno je Marie Čermínová, je jednou z nejvýznamnějších postav ženského malířství nejen na území dnešní České republiky, významnou stopu zanechala i v Paříži, kde ji pojilo pevné přátelství s předními francouzskými umělci, z nichž jedním byl André Breton. Stává se symbolem surrealismu a teoretičkou artificioelismu. Její díla se i dnes těší veliké oblibě.

Marie Čermínová se narodila v 21. září 1902 na pražském Smíchově do rodiny Václava a Marie Čermínových jako druhé dítě (prvorozenou manželů Čermínových byla

⁶⁰ LUCIE, Šimánková. Slunce na paletě, smutek v duši: Vincent van Gogh. *České galerie* [online]. Praha: České galerie [cit. 2023-02-17]. Dostupné z: <https://ceskegalerie.cz/cs/umelci/slunce-na-palette-smutek-v-dusi-vincent-van-gogh>

⁶¹ Ibidem.

její o šest let starší sestra Zdena). Emoční vazby k její rodině byly více než chladné, a tak se v šestnácti letech osamostatňuje.⁶²

V r. 1919 nastupuje na Uměleckoprůmyslovou školu v Praze do ateliéru profesora Emmanuela Dítěte. Během studií se různě stěhuje po podnájmech, až nakonec skončí zpět u své starší sestry Zdeny Svobodové. Zde má bydliště hlášeno až do r. 1940. Těsně po vzniku první republiky se začíná pohybovat v komunistických kruzích. Dle Karla Teigehe je dokonce jednou z „předzakladatelek“ komunistické strany v Československu.⁶³

Rok 1922 je pro ni zásadní. Při letní návštěvě chorvatského ostrova Korčula se setkává s nejdůležitějším mužem jejího života, Jindřichem Štýrským. Cestuje i nadále. Se Štýrským se vydává do italského Terstu. O rok později se dvojice stává členem hnutí Devětsil. V témže roce společně prvně cestují do Francie, kde stráví několik měsíců. Vydávají se i do Itálie a Jugoslávie, při cestě zpět domů se vrací přes Benátky. Na podzim se duo Toyen a Štýrský účastní již druhé výstavy Devětsilu, která nese název Bazar moderního umění.⁶⁴

V r. 1924 se Toyen, pravděpodobně v doprovodu Jindřicha Štýrského, vydává opětovně do Francie, tentokrát na delší dobu. Cestuje na Azurové pobřeží, do Štrasburku, Marseille, Nice, Monte Carla a do Paříže. Během cest zachycuje do malého skicáku výjevy z ulice a kabaretních představení, které posléze přetváří na naivní malby. Začíná se také věnovat erotické kresbě, přičemž některé z děl vyjdou ve třicátých letech 20. století v časopise *Erotická revue*.⁶⁵

Na podzim r. 1926 pořádá Toyen se Štýrským ve svém francouzském ateliéru první výstavu, na které prezentují jejich nové hnutí – artificialismus. Souběžně s výstavou vydávají leták s manifestem nového směru. Mezi 27. listopadem a 10. prosincem dvojice vystavuje v Paříži v Galerii d'Art contemporain.⁶⁶

Ve třicátých letech se Toyen věnuje erotickým kresbám, které Jindřich Štýrský publikuje v *Erotické revue*. Věnuje se i ilustraci; roku 1930 ilustruje český překlad *Venuše a Tannhäuser*, v r. 1932 *Justina čili prokletí ctnosti nebo Život kajnic*. Některé z ilustrací vycházejí v Edici 69, kterou založil Jindřich Štýrský. Jako ilustrátorka pracuje

⁶² PRAVDOVÁ, Anna, Annic LE BRUN a Annabelle GÖRGEN-LAMMERS. *Snící rebelka: Toyen*. Praha 2021, s. 18.

⁶³ Ibidem.

⁶⁴ Ibidem, s. 19.

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ Ibidem, s. 27.

i pro vydavatelství Družstevní práce. Konkrétně se věnuje erotickým kresbám pro Heptameron Markéty d'Angouleme, královny navarské.⁶⁷

Na jaře r. 1934 je Toyen jednou ze zakladatelek Skupiny surrealistů v ČSR. O rok později se již koná výstava, kde se Toyen prezentuje až čtyřicetdíly (doplňuje ji tvorba Jindřicha Štýrského a Vincence Makovského).⁶⁸ Skupina surrealistů v ČSR se o čtyři roky později otřásá v základech. Vítězslav Nezval je vyloučen.⁶⁹

Toyen se zabývá i grafikou. Na jaře r. 1935 se účastní jako výtvarnice slavné výstavy tiskařské dílny Stanleje Williama Haytera, kde své práce prezentuje i Max Ernst, Alberto Giacometti nebo Vieira da Silva. Během třicátých let 20. stol. se Toyen nadále zúčastňuje předních výstav v Paříži. Jednou z ní je např. Dessins surréalistes ve známé Galerii des Quatre Chemins. Vystavuje zde své kresby. Dlouhodobě se věnuje tvorbě pohlednic a zabrušuje i do návrhářství textilií.⁷⁰

Koncem roku 1938 se ve své práci vrací k erotické tematice. Týden před Vánoci vychází její soukromý sborník *Jednadvacet*, který posloužil jako svatební dar od Bohuslava Brouka jeho bratrovi Jaroslavovi.⁷¹ S r. 1939 přichází do tvorby Toyen válečná tematika. V prvním roce války začíná Toyen svou práci na cyklu kreseb s názvem *Střelnice*. V r. 1942 přichází obrovská rána. Jindřich Štýrský ve svém mladém věku 43 let umírá na srdeční chorobu. Při této příležitosti namalovala Toyen plátno *Smutný den*. O dva roky později dokončuje cyklus kreseb *Schovej se, válko!*⁷²

Po konci konfliktu se Toyen po několikaletém přerušení vrací k činnosti S. V. U. Mánes, stejně jako opětovně navazuje kontakt s mladými surrealisty (Robert Kalivoda, Mikuláš Medek apod.). V r. 1946 dokončuje válečný cyklus kreseb *Střelnice*.⁷³ O rok později, kdy začíná silnit vliv komunistů, společně s Jindřichem Heislerem opouští Československo a stěhuje se do Paříže, kde nadále tvoří a vystavuje. Mezitím jí byl v Československu zabaven všechen majetek, je škrtnuta ze seznamu umělců, výstav, její díla jsou z galerií odebrána. Po dvaceti letech spokojeného života ve Francii umírá André Breton, což je příčinou postupného útlumu surrealistické skupiny, až se v r. 1969 rozpadá úplně. To Toyen těžce ranilo, neboť tím přišla o spoustu dlouhodobých přátelských

⁶⁷ PRAVDOVÁ, Anna, Annie LE BRUN a Annabelle GÖRGEN-LAMMERS. *Snící rebelka: Toyen*. Praha 2021, s. 88–89.

⁶⁸ *Ibidem*, s. 93.

⁶⁹ *Ibidem*, s. 100.

⁷⁰ *Ibidem*, s. 95–96.

⁷¹ *Ibidem*, s. 100.

⁷² *Ibidem*, s. 160–165.

⁷³ *Ibidem*, s. 165–167.

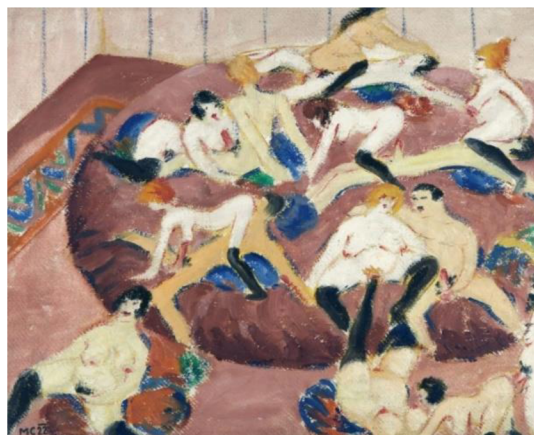
kontaktů a vzrůstá její osamělost a uzavřenost.⁷⁴ Do posledních chvil svého života se snažila tvořit. Dne 9. listopadu 1980 umírá. Místo jejího odpočinku je na pařížském hřbitově des Batignolles. Na stejném místě jsou pohřbeni i její dva významní přátelé, Breton a Heisler. V Československu se její smrt mlčky přešla.⁷⁵

3.2.1 Vliv choroby na umění

První náznaky vlivu duševní nepohody Toyen se projevily koncem 30. let, kdy se v jejích obrazech, kterými promlouvala k okolí, hojně objevují motivy samoty. Důkazem buď obraz Noční pradleny, na němž lze zpozorovat nekonečnou poušť, podobně jako na obraze Oblázky večera z r. 1937. Snad vlivem války z většiny děl Toyen promlouvá úzkost. To potvrzuje např. obraz Ospalé území nebo Ranní setkání. V začátku války se díla ještě více halí do temnoty, čpí z nich pocit ohrožení. V polovině 50. let 20. století se do tvorby promítá snová tematika, halucinace a přeludy, nástrahy a nebezpečí, které doba snění může přinést.⁷⁶

Obrázek 8: Ospalé území

Obrázek 9: Polštář

Druhou stránkou osobnosti Toyen je možná až přehnaný erotismus a sexismus. Detabuizování erotiky v obrazech bylo jakési gró všech surrealistů, ovšem Toyen tento styl, dá-li se to tak říci, povznesla na mnohonásobně vyšší úroveň. Ve svých obrazech, ze kterých číší erotika, se projevuje možná až s nádechem obsese. Zdůrazňuje nejen neobvyklé sexuální praktiky naprosto ryze, ale často do svých děl s erotickou tematikou zapojuje i zvířata.

⁷⁴ SKOPCOVÁ, Petra. *Pocta Toyen*. České Budějovice 2013, s. 13.

⁷⁵ Ibidem.

⁷⁶ HAVLÍKOVÁ, Alena. Noční pradleny podle Toyen. *ArtPlus* [online]. Praha: Artantiques media, 2009, 25. 1. 2018 [cit. 2023-02-19]. Dostupné z: <https://www.artplus.cz/cs/aukcni-zpravodajstvi/1/ nocni-pradleny-podle-toyen>

Již její raná tvorba je protkána sexem, konkrétně se jedná o obraz Polštář z r. 1922, který představuje sexuální orgie mnoha lidí na velkém polštáři. Dále se jedná o ilustraci knihy Justina čili prokletí ctností z r. 1932, drobné erotické kresby ze 30. let, ale i kresby ze soukromého sborníku Jednadvacet.⁷⁷

3.3 Edgar Degas

Edgar Degas je předním představitelem francouzského impresionismu, a to i přes to, že se jeho výtvarný rukopis tolik odlišoval od jeho kolegů; plenér ani krajinomalbu bychom v jeho díle hledali jen těžko, naopak je plné člověka, jeho života a osudu. Snad jako by jeho obrazy hrály divadlo.⁷⁸

Během svého života stejně jako spousta dalších umělců propadá do deprese. Téměř celý život žije sám, ke konci přichází i o zrak.⁷⁹

Edgar Degas se narodil 19. července 1834 do početné, umělecky založené buržoazní rodiny. Matka byla Američanka s kreolskými předky, otec byl Ital. Měl čtyři starší a čtyři mladší sourozence. Po tom, co absolvoval potřebné vzdělání se na přání otce, ředitele pařížské pobočky rodinné neapolské banky, začal věnovat studiu práv. Studentský život na právnické fakultě však velmi brzy ukončil, aby mohl nastartovat kariéru umělce. Paradoxně jej nejvíce podpořil jeho otec, který neváhal peněžně zabezpečit Degasův vlastní ateliér, soukromá umělecká studia u Louise Lamothea, ale i studia na pařížské École des Beaux-Arts, kde se seznámil s Manetem.⁸⁰

V r. 1855 se setkal se svým největším uměleckým idolem Jeanem-Augustem-Dominiquem Ingresem. Byl okouzlen Ingresovou technickou zdatností, lineární technikou, ale i technikou šerosvitu. Degas se tak ve svých začátcích snaží experimentovat, ale zároveň napodobovat Ingresovo dílo, především portréty a historickou malbu.⁸¹ Zpětně byl se svými prvními díly nespokojen. V 60. letech 19. stol. se ponořil do velkoměstského života, který promítá do svých děl; častými motivy byly dostihové dráhy, pařížská kulturní centra, zejména opera a balet, bulváry, baletky, zpěvačky v kavárnách, ale i třeba švadleny. Už v této době se velmi pozitivně vyjádřil k Degasovu stylu umění významný spisovatel a kritik Charles Baudelaire. V díle Úvahy

⁷⁷ PRAVDOVÁ, Anna, Annie LE BRUN a Annabelle GÖRGEN-LAMMERS. *Snící rebelka: Toyen*. Praha 2021, s. 305–312.

⁷⁸ PADBERG, Martina. *Edgar Degas*. Praha 2016, s. 6.

⁷⁹ SCHENKEL, Ruth. Edgar Degas (1834–1917): Painting and Drawing. In: Heilbrunn Timeline of Art History [online]. New York: The Metropolitan Museum of Art, 2000, [cit. 2023-02-26]. Dostupné z: https://www.metmuseum.org/toah/hd/dgsp/hd_dgsp.htm

⁸⁰ PADBERG, Martina. *Edgar Degas*. Praha 2016, s. 10–11.

⁸¹ Ibidem, s. 14–18.

o některých současnicích⁸², které bylo sepsáno až dlouho po Baudelairově smrti Louisem Conardem předvídá, že právě Edgar Degas bude tím, kdo prolomí stejnotvárnost současných umělců, kdo objeví krásu moderního života a kdo pomocí barev ukáže velikost lidského charakteru. To také Degas dokázal. Kromě nastříbřeného pozlátka Paříže ho lákalo i „chudší“ prostředí velkoměsta, malí lidé a jejich boj o přežití.⁸³

V 70. letech se po návratu z USA naplno věnuje impresionismu a účastní se výstav (jako jeden z mála umělců s neomezenými financemi). Až do 90. let 19. století je jedním ze stěžejních námětů jeho obrazů balet ve všech svých podobách; baletky, taneční sály, divadelní zkoušky, zákulisí, piruety apod.⁸⁴ Dalším motivem v Degasově impresionistické tvorbě je žena při toaletě. Asi nelze nalézt druhého takového umělce, který by byl možná až posedlý zobrazením nahé ženy při nebo po koupeli. Degas vytvořil asi dvě stovky děl (kresby, malby, grafiky i plastiky) na toto téma. Ženské tělo zobrazuje velmi naturálně, mnohdy v nelichotivých pózách. Nahota v jeho dílech jakožto symbol reality a nikoli sexuality popuzuje jeho současníky, a i přes ostrou kritiku na své poslední výstavě v r. 1886 předvádí soubor ženských aktů.⁸⁵

Kromě umění tzv. na papíře se věnoval, resp. obrátil k sochařství. Důvodem této změny byl stále se horšící zrak umělce. Jeho prostorová tvorba dosáhla vrcholu na konci 19. století. Opět se vrací k námětu obnažených žen při koupeli, tanečnic, ale i koní. Jeho sochy mnohdy i provokují.⁸⁶ Během své kariéry umělce se kromě vlastní tvorby věnoval i sběratelství. Naplno se tomuto koníčku oddal v 90. letech, neb měl téměř neomezené finance (jeho díla byla ceněna velmi vysoko). Po jeho smrti se dochovala asi tisícovka jeho vlastní tvorby a další čtyři tisíce děl jiných umělců (Ingres, Delacroix, Manet, Cézanne, Gauguin). Svým sběratelstvím se stal zároveň mecenášem pro méně známé nebo začínající umělce.⁸⁷

Edgar Degas zejména ke konci svého života neskryval svůj antisemitský postoj, který se promítl do mnoha výroků za Dreyfusovy aféry v r. 1894, což jeho kolegy a přátele nesmírně pobouřilo a ještě více ho zatlačilo do ústraní. V této době rovněž začíná bojovat se samotou a depresemi, postupně se stahuje z veřejného života⁸⁸, snad

⁸² BAUDELAIRE, Charles, FIALOVÁ, Jarmila, překl. *Úvahy o některých současnicích*. Praha 1968.

⁸³ PADBERG, Martina. *Edgar Degas*. Praha 2016, s. 34.

⁸⁴ Ibidem, s. 54–62.

⁸⁵ Ibidem, s. 98–104.

⁸⁶ Ibidem, s. 148–154.

⁸⁷ Ibidem, s. 200–202.

⁸⁸ Ibidem, s. 204.

skrže zhoršující se slepotu. Pracuje až do r. 1912, kdy po více než dvaceti letech opouští ateliér na Montmartru. Umírá o pět let později.⁸⁹

3.3.1 Vliv choroby na umění

Primárním problémem u Degasa bylo zhoršování zraku. V r. 1908 vytvořil poslední obrazy a trvale přešel k sochařství.⁹⁰ Během 90. let 19. století pomalu ale jistě upadá do deprese, začíná žít mrzutým a samotářským životem, a to nejen z důvodu slepoty, ale také kvůli svým antisemitským názorům, se kterými jeho kolegové umělci a přátelé nesouhlasí. Jeho duševnímu stavu nepomohlo ani to, že po více než dvaceti letech v r. 1912 opustil svůj milovaný ateliér.⁹¹

Obrázek 10: Krajina

Obrázek 11: Autoportrét s kloboukem

Proměnu zraku a duše lze pozorovat na vývoji Degasových děl. V 60. letech se věnuje portrétům a figurám, příp. námětům z běžného života. Zejména portréty působí velmi realisticky a přesně. Příkladem budiž Autoportrét s kloboukem z r. 1862.

V 70. letech 19. stol. po návratu z prusko-francouzské války mu v závislosti na obraně Paříže začal slábnout zrak. V tomto období pomalu, avšak plynule přechází výhradně k námětům tanečnic a v důsledku sílící slepoty později k sochařství.

⁸⁹ SCHENKEL, Ruth. Edgar Degas (1834–1917): Painting and Drawing. In: *Heilbrunn Timeline of Art History* [online]. New York: The Metropolitan Museum of Art, 2000, [cit. 2023-02-26]. Dostupné z: https://www.metmuseum.org/toah/hd/dgsp/hd_dgsp.htm

⁹⁰ Edgar Degas (*1834 †1917): Umělec nočního života v Paříži. *MyArtPrints.cz* [online]. Praha: MyArtPrints [cit. 2023-02-26]. Dostupné z: <https://www.myartprints.cz/a/edgar-degas.html>

⁹¹ SCHENKEL, Ruth. Edgar Degas (1834–1917): Painting and Drawing. In: *Heilbrunn Timeline of Art History*. New York: The Metropolitan Museum of Art, 2000, [cit. 2023-02-26]. Dostupné z: https://www.metmuseum.org/toah/hd/dgsp/hd_dgsp.htm

V 90. letech 19. stol. vytvořil monotyp *Krajina* z r. 1892, na kterém lze pozorovat volnější, možná až nepřesný styl tvorby.⁹²

Již několik let před vznikem *Krajiny* u Degase nastaly záchvaty deprese a jakési bezcílnosti. Umělec o sobě v korespondenci prohlašoval, že se cítí být zablokovaný, možná i impotentní, zcela bez nápadu. Poslední léta svého života byl v podstatě slepý a jako duch bloumal ulicemi Paříže. Degas umírá v r. 1917 na mozkovou příhodu.⁹³

3.4 Francisco José de Goya y Lucientes

Francisco Goya byl španělský malíř, královský portrétista a předchůdce hned několika uměleckých tendencí, zejména romantismu, impresionismu a expresionismu. Jeho osobnost a dílo se stávalo tím slavnější, čím temnější jeho život byl. Jedná se o jednu z nejslavnějších, ale také nejkomplikovanějších postav umění.⁹⁴

Francisco Goya se narodil 30. března 1746 v aragonské vesničce Fuendetodos. Otec se věnoval pozlácování předmětů, matka pocházela ze statkářského prostředí. Z informací o jeho mládí se bohužel zachovalo jen velmi málo, snad jen korespondence s jeho celoživotním přítelem Martínem Zapaterem. Goya se s uměním sblížil již ve svých třinácti letech. Nejprve studoval na Zbožné škole v San Antonu, posléze byl malířem-učencem v Saragoze.⁹⁵ Hned o čtyři roky později se již účastnil (byť neúspěšně) soutěže pořádané Královskou akademií výtvarných umění v madridském San Fernandu.⁹⁶

Po různých neúspěších se přesouvá do Itálie, konkrétně do Neapole, Říma a do Milána. Zde kromě uměleckého života žil také život bohémský, plný žen a alkoholu. I tak se tu účastnil hned několika akademických soutěží, přičemž největší úspěch ho čekal právě v soutěži pořádané Parmskou akademií. Se svým obrazem *Hannibal v Alpách* získal krásné druhé místo.⁹⁷ Po návratu domů se v r. 1773 žení. Za manželku pojal Josefu Bayeu, sestru jeho přítele a malíře Francisca. O rok později již na světě vítá prvorozeného

⁹² SCHENKEL, Ruth. Edgar Degas (1834–1917): Painting and Drawing. In: *Heilbrunn Timeline of Art History*. New York: The Metropolitan Museum of Art, 2000, [cit. 2023-02-26]. Dostupné z: https://www.metmuseum.org/toah/hd/dgsp/hd_dgsp.htm

⁹³ Six Famous Artists Who Struggled with Mental Illness. *1000Museums* [online]. Oregon: Art Authority, 2016 [cit. 2023-03-04]. Dostupné z: <https://www.1000museums.com/famous-artists-with-depression/>

⁹⁴ DERVAUX Alain. Deprese v životě a díle Goyi (1746–1828). *L'information psychiatrique*, 2007/3, s. 211-217. Dostupné z: <https://www.cairn-int.info/journal-l-information-psychiatrique-2007-3-page-211.htm>

⁹⁵ FELISATI, D. a G. SPERATI. Francisco Goya and his illness. National Library of Medicine [online]. Rockville Pike: National Library of Medicine [cit. 2023-03-05]. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3040580>

⁹⁶ DERVAUX Alain. Deprese v životě a díle Goyi (1746–1828). *L'information psychiatrique*, 2007/3, s. 211-217. Dostupné z: <https://www.cairn-int.info/journal-l-information-psychiatrique-2007-3-page-211.htm>

⁹⁷ FELISATI, D. a G. SPERATI. Francisco Goya and his illness. National Library of Medicine [online]. Rockville Pike: National Library of Medicine [cit. 2023-03-05]. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3040580>

syna, který bohužel jako většina jeho sourozenců umírá v dětství. Dospělého věku se dožívá pouze syn Javier.⁹⁸ V polovině 70. let 18. století přijímá první zakázky; pracuje na freskách pro klášter Aula Dei, vytváří karikatury pro Royal Tapestry Hall, které následně spadaly pod paláce San Lorenzo del Escorial a Prado.⁹⁹

Goya se postupem času stává pojmem nejen v uměleckých kruzích, ale i mezi tehdejší inteligencí, a to konkrétně následovníky osvícenství. Jeho úspěchy se nabalují jeden na druhý a v r. 1779 se stává královským malířem španělského dvora. O rok později je přijat na Královskou akademii výtvarných umění v San Fernandu a během několika let se stává zástupcem ředitele, kterého střídá ve funkci v r. 1795. Po čtyřech letech se stává prvním dvorním malířem, což byl v podstatě vrchol jeho kariéry. Již v tomto období je Goya hluchý. O sluch přišel před 50. rokem života, kdy ho skolilo závažné onemocnění, které postihlo nejen umělcův sluch, ale dočasně i zrak. Trpěl na bolesti břicha a mdloby. Proto byla jeho činnost v r. 1792 přerušena. Zároveň se malířova neschopnost tvořit promítla i do duševního stavu a prvně upadá do několikaměsíční deprese.¹⁰⁰

Do jeho života zasahuje mezi lety 1808–1813 francouzská okupace Španělska. Po revoluci ve Francii, vyhlášení republiky a popravě královského páru Ludvíka XVI. a Marie Antoinetty vyhlásila Francie válku Španělsku. Tyto militaristické náměty promítl např. do série Válečné pohromy. Mj. se válečná tematika promítá i do obrazů, a to 2. května a Střelba z 3. května. Připomíná vzpouru národů, která byla krvavě potlačena.¹⁰¹ Po letech osvícenské vlády se na trůn vrací z exilu Ferdinand VII., tyran a inkvizitor. Nastoluje vládu absolutní monarchie, což spoustu liberálně smýšlejících lidí, mezi které Goya bezpochyby patřil, donutí opustit Španělsko.

V tomto období se Goyovi opětovně vrací depresivní stavy, a to znovu po zásahu blíže neurčené nemoci. Spekuluje se o epidemii žluté zimnice. Snad na památku období s depresí namaloval Goya sebe a lékařku Dr. Arrieto. Tento obraz je momentálně ve sbírce Minneapolis Institute of Arts. Roku 1824 se spolu s několika přáteli přemísťuje do Bordeaux, kde zůstává až do své smrti v r. 1828.¹⁰²

⁹⁸ DERVAUX Alain. Deprese v životě a díle Goyi (1746–1828). *L'information psychiatrique*, 2007/3, s. 211-217. Dostupné z: <https://www.cairn-int.info/journal-l-information-psychiatrique-2007-3-page-211.htm>

⁹⁹ FELISATI, D. a G. SPERATI. Francisco Goya and his illness. National Library of Medicine [online]. Rockville Pike: National Library of Medicine [cit. 2023-03-05]. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3040580>

¹⁰⁰ DERVAUX Alain. Deprese v životě a díle Goyi (1746–1828). *L'information psychiatrique*, 2007/3, s. 211-217. Dostupné z: <https://www.cairn-int.info/journal-l-information-psychiatrique-2007-3-page-211.htm>

¹⁰¹ FELISATI, D. a G. SPERATI. Francisco Goya and his illness. National Library of Medicine [online]. Rockville Pike: National Library of Medicine [cit. 2023-03-05]. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3040580>

¹⁰² DERVAUX Alain. Deprese v životě a díle Goyi (1746–1828). *L'information psychiatrique*, 2007/3, s. 211-217. Dostupné z: <https://www.cairn-int.info/journal-l-information-psychiatrique-2007-3-page-211.htm>

3.4.1 Vliv choroby na umění

Francisco Goya je pravděpodobně tím „nejlepším“ příkladem umělce, jehož duševní choroba se mimořádně promítla do umění, a to jak ve smyslu námětů, tak v míře produkce. Goya byl nesmírně pracovitý umělec. O to nápadnější byl pokles jeho produkce během jeho depresivních období (nejprve mezi lety 1792–1793 a posléze v r. 1819–1820).¹⁰³

Změnu je možné pozorovat např. na barevnosti obrazu. Co se týče prvního období s depresí, můžeme za příklad uvést cyklus osmdesáti leptů *Rozmary*, pro druhé období je typická série *Černých obrazů*. Schéma barev je v těchto dílech výrazně tmavší. Rovněž se z jeho děl vytrácí štěstí, lehkost, veselost a mnohem častěji jsou přítomna vážná témata.¹⁰⁴

Goyovi životopisci se shodují, že během těchto náročných let se jeho pohled na svět jakoby odtáhl. Vše vnímal mnohem kritičtěji, podvodněji, snad i ostře. Malraux o Goyovi dokonce pronesl, že byl extrémně citlivý k démonům, kteří na první dobrou poznali mužskou úzkost plynoucí z mučení a ponižování, nočních můr, znásilnění a nebo okovů.¹⁰⁵

Asi nejlépe lze proměnu z veselých děl na téměř depresivní obrazy prezentovat právě na sérii *Černých obrazů*. Uvedeme-li nějaký veselejší obraz z předdepresivní doby, např. *Na chůdách*, můžeme pozorovat veselost prostřednictvím světlých pastelových barev, ale i skrze námět. Tradičně jsou chůdy symbolem zábavy a pobavením pro

Obrázek 12: Čarodějnický sabat

¹⁰³ DERVAUX Alain. Deprese v životě a díle Goyi (1746–1828). *L'information psychiatrique*, 2007/3, s. 211–217. Dostupné z: <https://www.cairn-int.info/journal-l-information-psychiatrique-2007-3-page-211.htm>

¹⁰⁴ Ibidem.

¹⁰⁵ Ibidem.

přihlízející. Oproti tomu je např. Čarodějnický sabat (příp. znám i jako Velký kozel) ze série Černých maleb ukázkou démonického námětu umocněného výběrem barev.¹⁰⁶

Obrázek 13: Na chůdách

Podobného vyobrazení se dočkaly i další malby z edice Černých maleb, např. Svatý úřad, Fantastická vize a Saturn požírající své děti, asi nejznámější dílo z celého souboru. Černé obrazy (ze španěl. orig. Pinturas negras) tvořil v letech 1820–1823. Věnoval se jim těsně před emigrací do Francie. Namalovány byly na předměstí Madridu na zdech domu, který nese název „Vila hluchého muže“, současně jsou vystaveny v Museo del Prado.¹⁰⁷

3.5 Michelangelo Buonarroti

Michelangelo Buonarroti, známý spíše pod svým „pseudonymem“ Michelangelo, je jedním z nejvýznamnějších představitelů italské renesance a manýrismu. Sochař, malíř, architekt a básník je znám nejen pro více než čtyřmetrovou mramorovou sochu Davida, ale také pro výmalbu Sixtinské kaple ve Vatikánu.

Narodil se 6. března 1475 v městečku Caprese do rodiny, o níž se ve florentských kronikách psalo už od 12. století. Jeho otec nechoval k umělcům příliš úcty, což dával Michelangelovi často najevo, mnohdy i fyzickými tresty. Ani to ale neovlivnilo umělcovo rozhodnutí stát se malířem či sochařem. Ve škole ho nejvíce zaujala kresba, později se věnoval soše, snad i proto, že své dětství strávil na venkově mezi řemeslníky, kteří hojně pracovali s kamenem.¹⁰⁸

¹⁰⁶ DERVAUX, Alain. Deprese v Goyově práci. *L'information psychiatrique* [online]. Francie: John Libbey Eurotext, 1946 [cit. 2023-03-05]. Dostupné z: <https://www.caim-int.info/journal-l-information-psychiatrique-2007-3-page-211.htm>

¹⁰⁷ Ibidem.

¹⁰⁸ NÉRET, Gilles. *Michelangelo: 1475–1564*. Praha 2003, s. 12.

Otec nakonec Michelangelovu vášeň pro umění pochopil a své úsilí pro změnu synova povolání vzdal. Prvním mistrem jeho učení se stal Domenico Ghirlandaio. Bohužel spolu nevydrželi dlouho, neboť si Michelangelo uvědomil svoji touhu po něčem jiném, než je malířství (paradoxně se stal známým zejména díky malbě fresek v Sixtinské kapli). Tím něčím se stala socha, a proto se přesunul do dílny Bertolda di Giovanniho, který byl kdysi žákem Donatella. Učil se a tvořil v zahradách San Marco. Studoval donatellovskou tradici a velké antické vzory. Po čase si získal přízeň místní inteligence a ocitl se v samém centru nejen renesančního dění, ale i humanismu. Stal se oblíbencem italského mecenáše Lorenza de' Medici. Bydlel v Knížecím paláci, jedl po boku Lorenza, získal přístup k pokladům starověké kultury, a tak se mohl plnohodnotně věnovat studiu řeckých hrdinných soch, což přenesl do své tvorby.¹⁰⁹

V této době přichází do jeho umělecké tvorby rozpor mezi pohanskou krásou těl a křesťanské víry, ve které byl vychován a která je pro něj důležitá. Právě krása těla a tváře uhranula Michelangelovu tvorbu, a to natolik, že původ této krásy studoval výtvarník skrze pitvu mrtvých těl. Ve stejnou dobu ve Florencii působí Girolamo Savonarola, kazatel-buřič, který svá prohlášení zakládá především na motivu apokalypsy. Tento postoj je Michelangelovi stále více nesympatický, a proto se přesouvá do Benátek, ve kterých ale nezůstává dlouho a vydává se do Bologně. Ve druhé polovině 90. let 15. století Michelangelo tvořil nejvíce. Zmínit lze např. Bakchus, Spícího Kupida nebo počáteční práce na Pietě ve Svatopetrském chrámu.¹¹⁰

Se svým o několik let starším současníkem Leonardem da Vincim nenašli společnou řeč. Zatímco záběr da Vinciho interestu byl široký a nevyhraněný, Michelangelo byl přesným opakem, zároveň také neměl rád ty, kteří ničemu nedůvěřovali. Do sporu se oba velikáni dostali hned několikrát, a to i veřejně. Příkladem budiž společná zakázka od florentské signorie na výzdobu zasedacího sálu. Zatímco da Vinci dostal na starost Bitvu u Anghiari, Michelangelo se věnoval Bitvě u Casciny. Tehdy se Florencie diferencovala do dvou táborů, každý jakožto podpora jednoho či druhého výtvarníka. Paradoxní je, že ani jedna z Bitev nepřežila dlouho po dokončení svým autorem; Leonardo zničil svoji fresku neúmyslně sám, Michelangelova práce byla zdevastována za občanské války.¹¹¹

¹⁰⁹ NÉRET, Gilles. *Michelangelo: 1475–1564*. Praha 2003, s. 12–13.

¹¹⁰ Ibidem, s. 13–15.

¹¹¹ Ibidem, s. 16–18.

Jak již bylo řečeno, Michelangelo se poměrně odmítavě stavěl k malbě. Vysoké umění představovala sochařská tvorba. O to zajímavější bylo, že dostal v r. 1508 asi nejdůležitější zakázku jeho života, která vzešla přímo od papeže Julia II., a to výmalbu Sixtinské kaple ve Vatikánu; 1 000 m², více než 300 postav. Práce na výmalbě trvaly čtyři roky. Svoje utrpení neskrýval ani v korespondenci svým přátelům a kolegům umělcům. Od papeže byla tato zakázka jakási past nebo akt pomsty, neboť věděl, že Michelangelo není příznivcem malby, o technice fresky věděl pramálo. Sám Michelangelo dokonce navrhl, aby tuto poctu převzal v té době již tvořící Raffael, marně.¹¹²

Po dokončení projektu v Sixtinské kapli se navrácí k sochařství, konkrétně k nedokončenému mauzoleu Julia II., který zemřel čtyři měsíce po znovuotevření kaple. Práce na mauzoleu trvaly čtyřicet let, od r. 1505 do r. 1545, kdy byl konečně realizován šestý návrh (i v závislosti na tom, jak se měnili papežové). Současně mu byl papežem Lvem X. z rodu Medici zadán další projekt, a to návrh fasády pro kostel San Lorenzo. V této době byl Michelangelo se Lvem jedna ruka, i přes tvrdé podmínky smlouvy jak na náhrobku Julia II., tak na fasádě San Lorenza. Bohužel se do hry vložili dědicové po papeži Juliovi, nabídli Michelangelovi přijatelnější podmínky pro dopracování náhrobku, a tak, aniž by si byl výtvarník vědom následků, smlouvu podepsal. To zapříčinilo postupný rozkol Michelangela s papežem a vyústilo to ve výpověď z práce na fasádě kostela San Lorenzo. Nedlouho na to se k pracím ale vrátil, protože nový papež Klement VII. zadal Michelangelovi projekt na nové sakristii, kam mělo být umístěno šest hrobek rodu Medicejů.¹¹³

Kromě náhrobku papeže Julia II. byly projekty z této doby v podstatě nedokončené, polovičaté nebo ve fázi návrhu. Sešlý ze svých neúspěchů se vrací z Florencie zpět do Říma, kde může poklidně tvořit, neb zde nemá konkurenci. Asi jako každý jiný prahnul po lásce, nechtěl zůstat sám. Začínala ho pronásledovat představa smrti a hříchu. Jeho touha byla o to svízelnější, když v tehdejší době choval city k Tommasovi Cavalierimu, mladému a elegantnímu muži. Pomalu se začaly šířit klepy, neboť Michelangelova touha a vášně nezůstaly bez povšimnutí. Michelangelo napsal hned několik milostných básní, o kterých se dlouho tradovalo, že jsou o ženách, přičemž nikdo během umělcova života nespátřil jeho osobu v blízkosti nějaké ženy. Tou jedinou byla společnice Vittoria Colonna, markýza z Pescary. Vittoria byla vdovou s mužskými rysy, Michelangelo se zamiloval do její povahy. Ač odešla ve snaze urovnat si své myšlenky v hlavě do kláštera,

¹¹² NÉRET, Gilles. *Michelangelo: 1475–1564*. Praha 2003, s. 23–25.

¹¹³ *Ibidem*, s. 49–62.

pravidelně se vracela za svým přítelem do Říma, aby vyslechla jeho radosti i starosti a byla mu nápomocna.¹¹⁴

S novým papežem přišel další projekt a nová funkce. V r. 1535 se Michelangelo stal vrchním architektem, sochařem a malířem apoštolského stolce s poměrně slušnou doživotní penzí. Na žádost papeže Pavla III. měl dokončit Poslední soud v Sixtinské kapli. Na Boží hod roku 1541 byla práce dokončena.¹¹⁵

Roku 1547 umírá Vittoria a Michelangela se zmocňuje ohromný žal. I přes svá léta a občasné zdravotní obtíže tvoří i nadále. Sám umělec říkal, že ho práce udržovala v dobré fyzické kondici, a tak se chopil kusu mramoru, ze kterého postupně vytesal čtyři nadrozměrné postavy, např. mrtvého Krista nebo později restaurovanou Pietu. Dokonce dokončil i kupoli v chrámu sv. Petra a pahorek Kapitol.¹¹⁶

Ještě šest dní před svou smrtí pracoval na soše Pieta. Dva dny na to dostal horečku, ze které se ale odmítal léčit. Namísto toho si vyjel na vyjížděku na koni. Dne 18. února 1564 umírá, avšak ne sám. Po jeho boku byli až do úplného konce jeho tajemník a přítel. Papež ho chtěl in memoriam poctit a pohřbit ho ve Svatopetrském chrámu, ale Michelangelo ve svých posledních hodinách vyjádřil přání navrátit se do Florencie. Je pohřben v kostele Santa Croce.¹¹⁷

3.5.1 Vliv choroby na umění

Michelangelo byl ve své době považován za génia, workoholika, všeumělce s neuvěřitelnou výdrží; vymalovat strop ve výšce 60 metrů v budově na nestabilním podloží je snad i zázrak, který vyžaduje nadlidský výkon. Možná proto někteří

Obrázek 14: Socha Davida

Obrázek 15: Stvoření Adama (strop v Sixtinské kapli)

¹¹⁴ NÉRET, Gilles. *Michelangelo: 1475–1564*. Praha 2003, s. 65–71.

¹¹⁵ *Ibidem*, s. 72.

¹¹⁶ *Ibidem*, s. 83 – 88.

¹¹⁷ *Ibidem*.

Michelangelovi připisovali poruchu autistického spektra. Podobně se vyjádřil v r. 2004 i časopis *Journal of Medical Biography*, jehož experti se domnívají na základě různých příznaků, že Michelangelo trpěl Aspergerovým syndromem. Michelangelo neměl být v rodině jediný, kdo se s touto poruchou potýkal. Údajně se měli s podobnými problémy potýkat mužští příslušníci „klanu“ Buonarroti.¹¹⁸

Mnohé jedince, kteří se perou s Aspergerovým syndromem, toto onemocnění právem omezuje a ztěžuje jim běžné fungování. U Michelangela tomu bylo jinak. Jeho duševní porucha minimálně jeho tvorbu velmi optimalizovala. Utvářela jeho smysl pro detail, díky ní vyvinul snahu vše dotáhnout k dokonalosti, naučila ho trpělivosti (což lze snad nejlépe postřehnout na výmalbě Sixtinské kaple¹¹⁹; během krátké doby dokázal vytvořit stovky skic pro strop kaple).¹²⁰

Dokonalou ukázkou Michelangelovy svaté trpělivosti a smysl pro detail je patrně jeho nejznámější malba, a to Stvoření Adama, která je součástí výmalby Sixtinské kaple. Představuje Adama a Stvořitele, kteří se k sobě natahují, sotva se dotýkají.

Tendence tvořit dokonale, krásně a esteticky můžeme spatřit i v sochařském umění Michelangela. Byla by hanba nezminít v souvislosti s osobností a tvorbou florentského velikána jeho více než čtyři metry vysokou (konkrétně 410 cm) sochu Davida z carrarského mramoru. Socha váží kolem šesti tun a autor na ní pracoval tři roky.¹²¹

¹¹⁸ MULLER, Robert T. Creative genius of Michelangelo. *The Trauma & Mental health report* [online]. Toronto: York University, 2011, 25. 7. 2022 [cit. 2023-03-07]. Dostupné z: <https://trauma.blog.yorku.ca/2022/07/creative-genius-of-michelangelo/>

¹¹⁹ Ibidem.

¹²⁰ DAVIS, Jeanie Lerche. Did Michelangelo Have Autism? *WebMD* [online]. New York: WebMD LLC., 2005, 26. 5. 2004 [cit. 2023-03-07]. Dostupné z: <https://www.webmd.com/mental-health/news/20040526/did-michelangelo-have-autism>

¹²¹ ZELENKA, Jan. Lomy v Carrare: Porodnice pro Davida i Pantheon! *EpochaPlus* [online]. Praha: RF-Hobby.cz, 8. 4. 2017 [cit. 2023-03-07]. Dostupné z: <https://epochaplus.cz/lomy-v-carrare-porodnice-pro-davida-i-pantheon/>

4 PRAKTICKÁ ČÁST

Výstupem mé bakalářské práce je vlastní autorská kniha s názvem *Vozembouch vol. II*. Jejím obsahem bude soubor tisků formou linorytu, jejichž tématem bude mých dvanáct let s epilepsií, která mě jak fyzicky, tak psychicky provází již od r. 2011. Nejprve se v této kapitole pokusím charakterizovat autorskou knihu, posléze se budu věnovat inspiraci, použitému materiálu, technice tisku a vazby.

4.1 Autorská kniha – teoretická východiska

Na knihu jako předmět se dá pohlížet mnoha způsoby. Nejčastěji by se dala definovat jako médium, které předává nějakou myšlenku, ať už zábavnou v podobě volnočasové literatury, vzdělávací v podobě učebnice nebo encyklopedie, anebo uměleckou v podobě autorské knihy.

Autorská kniha je zejména od 20. stol. formou umění. Lze říct, že se tímto způsobem trochu navrácí ke svým kořenům. Za dob starověkého Egypta byly takové knihy posvátné, představovaly významné součásti rituálů, a to zejména těch pohřebních, kdy byly vkládány do hrobky jako nezbytný předmět na poslední cestu zemřelého. V období středověku kniha překypovala krásou, ať už to byly zdobné iniciály nebo ornamentální výzdoba.¹²² S příchodem knihtisku v polovině 15. století se pak tato umělecká a literární díla mohla snáze šířit. Ve středověku byla primárním jazykem latina, navíc gramotnost nebyla mezi obyčejným lidem vysoká, a tak se knihám mohli věnovat pouze kněží a nebo vzdělané vyšší třídy.

V příštích staletích (v podstatě až do 20. století) se díky zvyšující se gramotnosti také zvyšoval objem knih. Ty ale fungovaly primárně jako zdroj informací a nesloužily už jako potěcha pro oko. Snad proto spatřila ve 20. století světlo světa právě autorská kniha. Za jejího přímého předchůdce lze označit tzv. *livre d'artiste*, ilustrované knihy, které vznikaly v 19. století na území Francie. Taková díla byla velmi luxusní, často ve velkých formátech, zdobená drahými materiály a tím pádem určená jen vybrané společnosti z řad inteligence a politiky.¹²³

Autorská kniha se ve smyslu uměleckého díla vrací resp. přichází ve 20. století. Její přesná definice je však velmi obtížná, a to zejména skrze velké množství možností jejího zpracování a zaměření. Do jedné konkrétní definice se zdráhá pustit i první dáma autorské knihy Johanna Drucker. Jen velmi zjednodušeně autorskou knihu charakterizuje jako

¹²² PLEŠTILOVÁ, Anna a Lucie ROHANOVÁ. *Na konci byla kniha*. Praha 2020, s. 35.

¹²³ P. FRANCOVÁ, Jana a kolektiv. *FK 15: Umění autorské knihy a výtvarná výchova*. Brno 2016, s. 31.

soubor aktivit, ve kterém se mísí oddíl grafiky, uměleckořemeslné tradice, konceptuálního umění, ale i oblast malby, kresby, nezávislého publikování a hudby.¹²⁴

Od klasické knihy se liší nejen tiskem a případnou reprodukcí, ale i okruhem čtenářů a diváků. Nemusí se nutně jednat o knihu v šité nebo lepené vazbě. Může být prezentována i jako soubor obrázků v obálce nebo krabici. Stejně tak může mít autorská kniha jeden jediný výtisk, nebo i tisíc. Potěšit se z ní může jak teoretik umění, nakladatel, tak i zdravotní sestra nebo dělník. Tím je autorská kniha kouzelná. Autor skrze ni komunikuje se všemi bez ohledu na vzdělání nebo statut.¹²⁵

4.2 Inspirace autorské knihy

Inspirací mé autorské knihy je epilepsie, která mne provází od 17. listopadu 2011. V tento den mě po půl deváté ráno má rodina společnými silami opětovně přivedla po několika minutách zpět k životu, a proto tento den trochu sobecky slavím jako své druhé narozeniny. Ráda bych vypracováním a současně nabídnutím této knihy případným „čtenářům“ přiblížila život epileptika. Chci svým způsobem dokázat, že typický epileptik nevypadá jako Stephen Hawking v posledních letech života, že nemívá pravidelné záchvaty, ale že se ve většině případů jedná o normálního člověka s minimálním omezením v běžném fungování.

V roce 2023, který je v mém životě důležitým milníkem, oslavím již druhé dvanácté narozeniny, a proto jsem se rozhodla vytvořit autorskou knihu, která bude vypracována technikou linorytu. Celkem se bude jednat o dvanáct tisků ve vazbě V6. Každý tisk bude představovat jednu kapitolu, jeden rok v životě epileptika, protože každý rok byl v něčem jiný, specifický. Svým způsobem lze takové dílo pojmout i jako retrospektivní kalendář.

Symbolicky jsem autorskou knihu nazvala *Vozembouch vol. II.* Titul knihy je současně přezdívka, která vznikla během mého gymnaziálního studia. Poměrně dobře se doplňuje s použitým materiálem pro knihu; zpravidla jsem při epileptických záchvatech spadla právě na lino. „Vol. II.“ proto, protože jsem se během studia na Katedře výtvarné kultury a textilní tvorby setkala s tvorbou autorské knihy v rámci stejnojmenného předmětu, během kterého jsem snad i trochu na zkoušku vytvářela prototyp autorské knihy s názvem *Vozembouch*. Natolik mě tato disciplína nadchla, že jsem si pro svoji bakalářskou práci vybrala právě tento umělecký okruh.

¹²⁴ P. FRANCOVÁ, Jana a kolektiv. *FK 15: Umění autorské knihy a výtvarná výchova*. Brno 2016, s. 31.

¹²⁵ *Ibidem*.

4.3 Motivy v autorské knize

Motivy v knize jsou vybrány tak, aby stručně a jasně vyjádřily stěžejní a jedinečnou událost jednoho ze dvanácti let v režimu epileptika.

TEMPUS FUGIT

První tisk je inspirován motivem přesýpacích hodin, ze kterých vychází záznam srdeční akce. Je to symbolika pro úplně první epileptický záchvat, při kterém jsem upadla do hlubokého bezvědomí a několik minut jsem byla bez známek života; čas ubíhal velmi rychle (nejen pro úspěšnou resuscitaci, ale i pro co nejkratší dobu bezkyslíkového stavu mozku, při kterém hrozí nenávratné poškození).

SYPTÉ TO DO MĚ

Druhý tisk představuje rok, kdy mi byla po mnoha týdnech pokusů s množstvím medikace trvale nastavena doživotní léčba. Dvakrát denně 1,5 pilulky (celkem tři, stejně jako v tisku) Lamictalu 100 mg perorálně.

DISKOKOULE

Motiv třetího tisku je pro mé první roky s epilepsií jedním z nejdůležitějších. Symbolizuje páteční a sobotní zábavy, návštěvy klubů, třetích cenových a jiných akcí, kterých se středoškoláci zúčastňují, zatímco epileptik je tohoto ušetřen; resp. jsou mu tyto akce a jim podobné zakázány kvůli fotosenzitivitě.

PRVNÍ LÁSKA

Čtvrtý tisk je inspirován rokem 2015, ve kterém jsem započala vztah se svým stále ještě současným partnerem. Zůstal se mnou i navzdory tomu, jaké onemocnění se se mnou pojí, ale především navzdory tomu, jaká s tím souvisejí omezení. Letos oslavíme osmé výročí vztahu.

ITÁLIE

Pátý tisk je inspirován sportovním kurzem v Itálii, kam jsem byla během gymnaziálních studií poprvé od diagnózy epilepsie bez dozoru rodiče vypuštěna, navzdory nebezpečí epileptického záchvatu z nevyspaní a celkového vyčerpání (denně čtyři až pět sportovních aktivit, horko, změna klima, režimu).

MATURITA

Motivem šestého tisku je maturitní čapka. V roce 2016 jsem zdolala pro mě kdysi nepředstavitelnou maturitní zkoušku na chrudimském gymnáziu. Navzdory epileptickému režimu „v noci spíš, ve dne funguješ“ jsem studovala hlavně po nocích a úspěšně bez záchvatu.

ÚZKOST NA PLÁŽI

Sedmý tisk je motivován bulharskou pláží a mým tehdejším psychickým rozpoložením. Na jaře roku 2017 mi zemřel otec, bratr se léčil s rakovinou na dětském hematologicko-onkologickém oddělení v Motole, maminka pochopitelně zůstala v Motole s ním a já chtěla od všeho utéct (ačkoli jsem si v této době připadala dostatečně sama i v Česku). Proto jsme s přítelem odcestovali na tři měsíce do bulharského Primorska jako animátoři. Bohužel i tam jsem čas od času propadla úzkosti a sama stála stranou se svým pláčem a milovaným volejbalovým míčem, podobně jako Robinson.

UDĚLÁM SI ŘIDIČÁK

Osmý tisk je inspirován nejdůležitějším milníkem v roce 2018, a to konkrétně autoškolou. Díky animacím jsem si vydělala dost peněz na autoškolu a lékaři mi dali pro její absolvování zelenou. Letos to bude již pět let, co úspěšně jezdím bez jediné nehody, ale i bez policejní kontroly.

DOSTANU ČI NEDOSTANU... ZÁCHVAT?

Devátý tisk se nese v pochmurném duchu. Po čtrnácti letech odešla takříkajíc za duhový most moje čtrnáctiletá fenka jorkšíra, která trpěla stejnou nemocí, jako já. Bohužel pro ni se jí stala osudnou. Několik nocí před jejím odchodem, ale i po jejím odchodu jsem nespala, často se mi o ní zdávalo, a tak se opětovně dralo na povrch oblíbené rčení mé maminky: „Ty si koleduješ o vozemboucha...“.

STĚHOVÁNÍ

Desátý tisk představuje rok 2020. Pro většinu lidí byla jeho symbolem krize nemoci covid-19. Pro mě to bylo stěhování s přítelem do jedné domácnosti, první samostatné bydlení mimo mamahotel.

NAPOSLEDY V ČERVENÉM

Jedenáctý tisk je inspirován mými čtvrtými a zároveň posledními animacemi. V roce 2021 jsem naposledy oblékla červené tílko Cestovní kanceláře Alexandria, tentokrát na ostrově Rhodos ve městě Faliraki.

RODINA

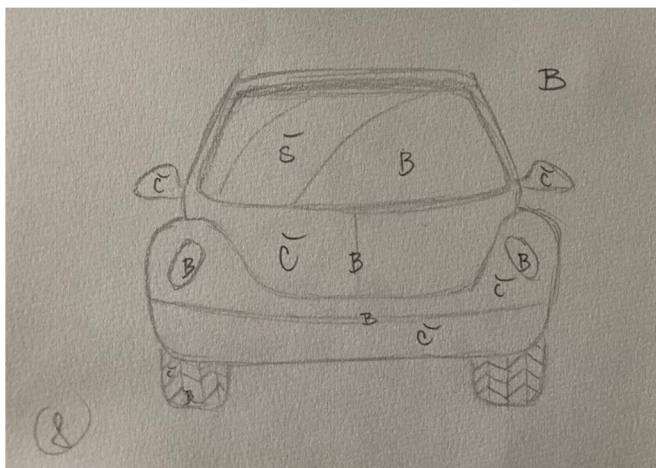
Poslední tisk je inspirován rodinou. V roce 2022 se mezi všemi lékaři, které musím pravidelněji než zdraví jedinci navštěvovat, rozeběhla diskuse o plánování rodiny. Asi tou nejveselejší informací roku bylo zjištění, že můžu naprosto normálním způsobem založit rodinu, a to bez rizika, že bych na děti geneticky přenesla své onemocnění.

4.4 Pracovní postup

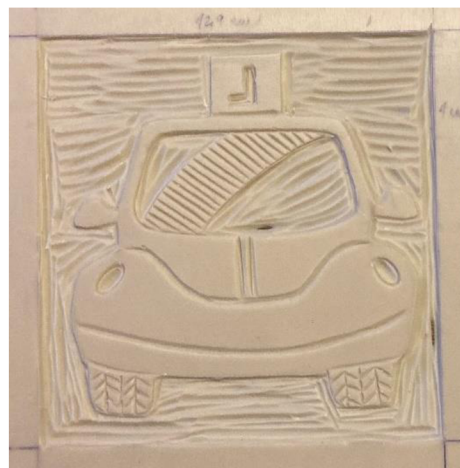
Prvním krokem paradoxně nebyl výběr námětu knihy, zde pro mě bylo od počátku jasné, že se bude jednat o epilepsii. Otázkou bylo, jakou technikou budou jednotlivé stránky v knize zpracovány. Nejprve jsem uvažovala o technice suché jehly, jejíž tisky jsou v případě úspěchu kouzelné. Po konzultaci s vedoucím práce jsme se společně shodli na technice linorytu, neboť je lino poměrně symbolické pro „Vozemboucha“.

4.4.1 Matrice

Pro autorskou knihu jsem připravila celkem třináct motivů (přední desky, dvanáct „kapitol“). Každý motiv jsem nejprve naskicovala na obyčejný papír a označila si písmeny „Č, B, Š“ plochy, které budou vytištěné, bílé a šrafované.

Obrázek 16: Skica pro matrici

Obrázek 17: Matrice

Připravila jsem si měkké lino formátu A5 od britského výrobce Essdee, naměřila přesné míry (1 cm čtvercový rámeček, vnitřní čtverec 13 cm) a přenesla skicu pomocí psacího média (nejlépe mi posloužila obyčejná propiska) na lino. Pak již nezbylo nic

jiného, než jen za použití sady rydel do lina bezpečným způsobem vyrýt příslušný motiv. Příprava matric pro kapitoly, kde byl nějaký text (přebal knihy, autoškola, kapitoly s motivem hrobu apod.), byla poměrně zdlouhavá. Bohužel mi hned zprvu nedošlo, že musím text zrcadlově otočit, aby se při tisku ukázal správně, a tak jsem díky chybně provedenému tisku alespoň zkusila kvalitu lina a rydel.

4.4.2 Tisk

Pro zkušební i ostrý tisk jsem si připravila papír určený pro tisk z výšky, konkrétně od výrobce Fabriano, s gramáží 250 g/m² a 50% podílem bavlny. Pro zkušební tisk každé matrice jsem využila formát A4.

Obrázek 18: Zkušební tisk

Obrázek 19: Ostrý tisk

Nejprve jsem si vyměřila podkladový papír, kam jsem zaznamenala rozměry pro umístění papíru pro tisk, a posléze jsem doprostřed této plochy umístila zarážky pro matrici, abych měla všechny tisky co nejpřesnější.

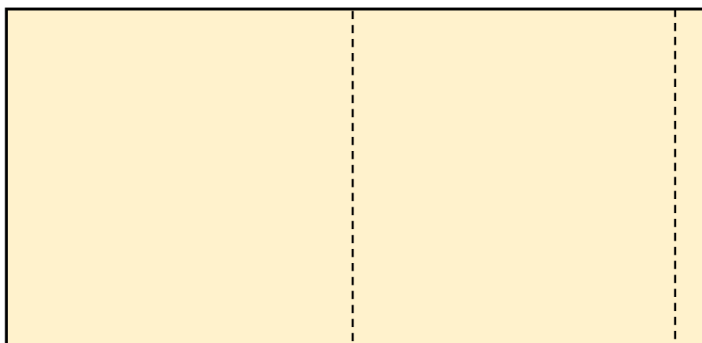
Po nanesení tiskařské barvy jsem započala své pokusy na tiskařském lisu. Bohužel, ani po několika pokusech o seřízení lisu nebyl výsledek takový, jaký bych si představovala, a proto jsem se rozhodla vyzkoušet stejným způsobem lis knihařský. Ten mi poskytl vynikající výsledky hned napoprvé.

Pro ostrý tisk jsem si připravila formát A3, který jsem upravila dle nadcházející vazby a na rýhovacím stroji si přichystala místa pro budoucí ohyby (viz Obrázek 20; 2 cm od jednoho okraje pro nastavování stránek v třepetavé vazbě, zbytek archu na dva čtverce po dvaceti centimetrech). Nejprve jsem natiskla liché stránky, které jsem nechala dostatečně zaschnout, posléze jsem přidala i stránky sudé. Jako poslední přišly na řadu

přední desky knihy. Natisknuté obrázky (viz Příloha A) jsem nechala více než 24 hodin zaschnout, aby byla další manipulace „bezpečná“.

4.4.3 Vazba

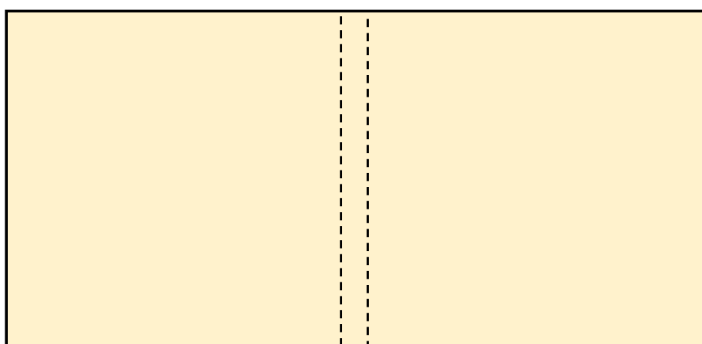
Při přípravě na vazbu jsem si nastudovala kapitolu Harmoniková vazba z knihy Knižní vazby z Dunhuangu od Jana Hybnera. Mým původním záměrem bylo vytvořit jakési leporelo, ovšem posléze mě ve spojení s autorskou knihou zlákala podoba klasické knihy, a tak jsem se finálně rozhodla pro třepetavou vazbu, kterážto poddruhem vazby harmonikové.

Obrázek 20: Příprava pro tisk a vazbu

Dvojtisky jsem seřadila za sebou tak, aby odpovídaly časovému rámci, pečlivě jsem upravila všechny ohyby, stránky jsem si vyrovnala a ve hřbetu je spojila svorkou. Záložku určenou k navázání stránek jsem z obou stran vypodložila makulaturami, natřela ji disperzivním lepidlem (pro mé potřeby výborně posloužil tekutý Herkules), následně jsem proužky makulatury odstranila a spojila záložku s dalším dvojlistem. Po napojení všech „kapitol“ jsem soubor tisků zatížila, aby lepidlo vytvrdlo rovnoměrně.

Mezitím jsem si nachystala obálku knihy a vnitřní přebaly. Obálka knihy je tvořena dvěma vrstvami papíru (světlý podklad, černý dekor z tisku). Jiné je i rozmístění rýhování pro ohyb (viz obrázek 17). Na přední desky jsem přilepila titulní stránku s názvem autorské knihy. Pro tištění tohoto motivu byla na rozdíl od zbytku knihy použita bílá krycí

Obrázek 21: Rozvržení obálky knihy

tiskařská barva. O její kvalitě jsem zprvu měla pochybnosti, neboť jsem „přebal“ netiskla na klasický papír pro tisk z výšky, ale na jemně rýhovaný černý papír. Nakonec jsem byla s výsledkem velmi spokojena, a to o to víc, že tisk přebalu probíhal doma za pomoci staré dobré lžice a vyvinutí větší síly.

K první kapitole jsem lepidlem připevnila začišťovací vložku (20,5 cm x 20 cm) a spolu se zbylými listy jsem ji připevnila disperzním lepidlem k vnitřní straně desek. Stejně jsem postupovala i u zadních desek knihy. Celý komplet jsem pak na stranách desek zatížila, abych zajistila rovnoměrné a důkladné zaschnutí lepidla.

4.5 Prezentace v galerii

Po všech manuálních činnostech jsem se pustila do závěrečné části, a to do finálního výběru formy prezentace autorské knihy. Tím, že je kniha vázána podtypem harmonikové vazby, je na výběr hned několik možností. Knihu lze prezentovat návštěvníkům galerie buď jako klasickou zavřenou knihu, jako polootevřenou knihu, nebo naopak jako úplně otevřenou knihu (viz Příloha B). Pro mě je nejzajímavější odprezentovat knihu jako polootevřenou, a to proto, aby divák viděl jak přebal předních desek, tak i jednotlivé kapitoly. Diváka to donutí k pohybu, neboť z jednoho úhlu pohledu nedokáže zhlédnout celou autorskou knihu.

Protože je moje kniha bez textu, připravila jsem k prezentaci průvodní text, který diváka uvede do „děje“ knihy, ale pochopení a dokreslení bude čistě na jeho představivosti (viz Příloha C).

Závěr

Hlavním cílem bakalářské práce byla výroba vlastní autorské knihy pomocí techniky linorytu, ale také přiblížení vztahu psychického onemocnění a umění nejen v teoretické rovině, ale i uvedením na příkladech.

V praktické části jsem uvedla myšlenku vlastní autorské knihy s názvem Vozembouch vol. II. Pevně věřím, že se nejen díky této práci, ale i díky finálnímu objektu přiblíží život epileptika nejen těm, kteří slovo „epilepsie“ pouze znají, ale i těm, kteří si pod člověkem, který se s touto chorobou léčí, představí někoho, kdo je každý den v křeči a nesmí sedět u počítače a televize kvůli fotostimulaci, neboť o tom žití s diagnózou epilepsie není, vlastně je takový život docela obyčejný.

V teoretické části jsem se zabývala vlivem psychické choroby na proces tvorby uměleckého díla. Charakterizovala jsem nejčastější duševní onemocnění a art brut. Na pěti vybraných umělcích, kteří se za svého života potýkali s některým z duševních onemocnění, jsem demonstrovala, jak se choroba může promítnout do jejich tvorby. Překvapením pro mě bylo, že většina z nich trpěla depresemi. Troufale jsem před začátkem psaní bakalářské práce předvíдалa, že za většinou z vybraných umělců budou stát úzkostné stavy.

Spoustu studentů a studentek si pro bakalářskou práci nejen v oblasti umění vybírá téma, u jehož praktické části se budou cítit jako doma. Pro mě to bylo naopak. Mým oblíbencem je kresba uhlím, proto pro mě byla tato oblast grafiky nevyloženě nová, ale hluboce neprobádaná. Jsem vděčná, že jsem si svoje znalosti a zkušenosti v oblasti linorytu mohla prohloubit, mohla jsem se zdokonalit v práci s grafickými lisami, s technikou tisku obecně.

Díky bakalářské práci jsem se rozhodla, že bych v budoucnu ráda vedla ve spolupráci s chrudimskou ordinací dětské psychiatrie kurzy arteterapie. Sama jsem poznala, že umělecké vyjádření pocitů je mnohdy příjemnější, než křik a vztek.

Seznam použité literatury

1. BAUDELAIRE, Charles, FIALOVÁ, Jarmila, překl. *Úvahy o některých současnících*. Praha: Odeon, 1968.
2. JOCHMANN, Petr. *O art brut*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4159-7.
3. NÉRET, Gilles. *Michelangelo: 1475–1564*. Praha: Slovart, 2003. Mířtři světového umění. ISBN 38-228-2850-5.
4. OREL, Miroslav. *Psychopatologie*. Praha: Grada, 2012. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3737-9.
5. P. FRANCOVÁ, Jana a kolektiv. *FK 15: Umění autorské knihy a výtvarná výchova*. Brno: Masarykova univerzita, 2016. ISBN 978-80-210-8471-1.
6. PADBERG. Dr. Martina a Jana HLÁVKOVÁ, JURGENOWSKI, Kathrin, ed. *Edgar Degas*. Praha: SLOVART, 2016. ISBN 978-3-7419-1928-2.
7. PLEŠTILOVÁ, Anna a Lucie ROHANOVÁ. *Na konci byla kniha*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2020. Post Scriptum (UMPRUM). ISBN 978-80-88308-15-7.
8. PRAVDOVÁ, Anna a Annie LE BRUN, GÖRGEN-LAMMERS, Annabelle, ed. *Snici rebelka: Toyen*. Praha: Národní galerie v Praze, 2021. ISBN 978-80-7035-773-6.
9. SIRIGATTI, Cristina. *Vincent van Gogh: Život, osobnost a dílo*. Praha: Rebo Productions, b.v., 2018. ISBN 978-80-255-11093-3.
10. SKOPCOVÁ, Petra. *Pocita Toyen*. České Budějovice, 2013. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Vedoucí práce: doc. Lenka Vilhelmová, ak. mal.
11. SWEETMAN, David a Václav VITÁK. *Vincent van Gogh: Jeho život a dílo*. Brno: BB art, 2022. ISBN 80-7257-727-1.

Internetové zdroje

1. *Artforum* [online]. New York: Artforum International Magazine [cit. 2023-02-19]. Dostupné z: <https://www.artforum.com/>
2. *ArtPlus: vše o trhu s uměním* [online]. Praha: Artantiques media, 2009 [cit. 2023-02-19]. Dostupné z: <https://www.artplus.cz/cs/>
3. *Centrum pro rozvoj péče o duševní zdraví* [online]. Olomouc: Klinická psychiatrie FN Olomouc, 2021 [cit. 2022-12-08]. Dostupné z: <https://www.cmhd.cz/>
4. *České galerie* [online]. Praha: České galerie, 2021 [cit. 2023-02-19]. Dostupné z: <https://ceskegalerie.cz/cs/>
5. *EpochaPlus* [online]. Praha: RF-Hobby.cz [cit. 2023-03-07]. Dostupné z: <https://epochaplus.cz/>
6. *Hrdost: ano, ne, přímá linie, cíl...* [online]. WordPress, 2012 [cit. 2023-03-05]. Dostupné z: <https://novahrdost.wordpress.com>
7. *L'information psychiatrique* [online]. 3/2007 [cit. 2023-03-04]. Dostupné z: <https://www.cairn.info/revue-l-information-psychiatrique-2007-3.htm>
8. *Meisterdrucke* [online]. Villach: ProvenExpert [cit. 2023-03-04]. Dostupné z: <https://www.meisterdrucke.cz/>
9. *MyArtPrints.cz* [online]. Praha: MyArtPrints [cit. 2023-03-04]. Dostupné z: <https://www.myartprints.cz/>
10. *PharmaPoint* [online]. Praha: Impresum, 2013 [cit. 2022-12-08]. Dostupné z: <https://www.pharmapoint.cz/>
11. *Psychiatrická nemocnice Havlíčkův Brod* [online]. Havlíčkův Brod: ANTEE [cit. 2022-12-08]. Dostupné z: <https://www.pnhb.cz/>
12. *Psychicus* [online]. Praha: Psychiatrická ambulance Psychicus [cit. 2022-12-08]. Dostupné z: <https://psychicus.cz/>
13. *Psychologie.cz* [online]. Praha: Mindlab [cit. 2022-12-08]. Dostupné z: <https://psychologie.cz/>
14. *Respekt* [online]. Praha: Economia, a.s. [cit. 2023-03-07]. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/>
15. *Slavné obrazy* [online]. Brno: Slavné obrazy, 2003 [cit. 2023-02-19]. Dostupné z: <https://slavneobrazy.cz/>
16. *The Metropolitan Museum of Art* [online]. New York: The Metropolitan Museum of Art, 2000 [cit. 2023-03-04]. Dostupné z: <https://www.metmuseum.org/>

17. *The Trauma & Mental health report* [online]. Toronto: York University, 2011 [cit. 2023-03-07]. Dostupné z: <https://trauma.blog.yorku.ca/>
18. *WebMD* [online]. New York: WebMD LLC., 2005 [cit. 2023-03-07]. Dostupné z: <https://www.webmd.com/>
19. *Zdravě.cz* [online]. Praha: DIAMANT Investment, 2012 [cit. 2022-12-08]. Dostupné z: <https://www.zdrave.cz/>
20. *1000Museums* [online]: Oregon: Art Authority, 2016 [cit. 2023-03-04]. Dostupné z: <https://www.1000museums.com/>

Seznam prostudované literatury

1. BAUER, Alois. *Dějiny výtvarného umění*. Olomouc: Rubico, 1998. ISBN 80-858-39-25-3.
2. HYBNER, Jan. *Knižní vazby z Dunhuangu*. Praha: UMPRUM, 2022. ISBN 978-80-88308-64-5.
3. LAURENOVÁ, Andrea. *Ruční tisk: vše, co potřebujete vědět pro tisk pomocí linoleových forem, gumových forem, pěnových archů a razítkových sad*. Praha: Metafora, 2017. ISBN 978-80-7359-537-1.

Seznam obrázků

- Obrázek 1: Ukázka tvorby Aloïse Corbazové 17**
Zdroj: JOCHMANN, Petr. *O art brut*. Olomouc 2014, s. 24.
- Obrázek 2: Ukázka tvorby Carla Zinelli 18**
Zdroj: JOCHMANN, Petr. *O art brut*. Olomouc 2014, s. 33.
- Obrázek 3: Ukázka tvorby Henryho Dargera 18**
Zdroj: JOCHMANN, Petr. *O art brut*. Olomouc 2014, s. 44.
- Obrázek 4: Ukázka tvorby Františky Kudelové 19**
Zdroj: JOCHMANN, Petr. *O art brut*. Olomouc 2014, s. 90.
- Obrázek 5: Ukázka tvorby Miroslava Tichého 20**
Zdroj: JOCHMANN, Petr. *O art brut*. Olomouc 2014, s. 182.
- Obrázek 6: Olivový háj 24**
Zdroj: VAN GOGH, Vincent. Olivový háj (1889). In: *Slavné obrazy.cz* [online]. Praha: Slavné obrazy, 2000 [cit. 2023-02-26]. Dostupné z: <https://slavneobrazy.cz/gogh-vincent-van-olivovy-hajek-ido-5275>
- Obrázek 7: Hvězdná noc 24**
VAN GOGH, Vincent. Hvězdná noc (1889). In: *Slavné obrazy.cz* [online]. Praha: Slavné obrazy, 2000 [cit. 2023-02-26]. Dostupné z: [https://slavneobrazy.cz/gogh-vincent-hvezdna-noc-\(cyprise-avesnice\)-ido-1690](https://slavneobrazy.cz/gogh-vincent-hvezdna-noc-(cyprise-avesnice)-ido-1690)
- Obrázek 8: Ospalé území 27**
Zdroj: TOYEN. Ospalé území (1937). In: *Národní galerie Praha* [online]. Praha: Národní galerie Praha [cit. 2023-02-26]. Dostupné z: https://sbirky.ngprague.cz/dielo/CZE:NG.O_11565
- Obrázek 9: Polštář 27**
Zdroj: TOYEN. Polštář (1922). In: *Artforum* [online]. New York: Artforum International Magazine. [cit. 2023-02-26]. Dostupné z: <https://www.artforum.com/print/202202/lucy-ives-on-the-art-of-toyen-87683>
- Obrázek 10: Krajina 30**
Zdroj: DEGAS, Edgar. Krajina (1892). In: *Meisterdrucke* [online]. Villach: ProvenExpert [cit. 2023-03-04]. Dostupné z <https://www.meisterdrucke.cz/umelecke-tisky/Edgar-Degas/852538/Krajina,-1892..html>
- Obrázek 11: Autoportrét s kloboukem 30**
Zdroj: DEGAS, Edgar. Autoportrét s kloboukem (1862). In: *Slavné obrazy.cz* [online]. Praha: Slavné obrazy, 2000 [cit. 2023-02-26]. Dostupné z: <https://slavneobrazy.cz/degas-edgar-autoportret-ido-16835>
- Obrázek 12: Čarodějnický sabat 33**
Zdroj: GOYA, Francisco. Čarodějnický sabat (1821-1823). In: *Hrdost* [online]. ČR: WordPress [cit. 2023-03-04]. Dostupné z: <https://novahrdost.files.wordpress.com/2012/07/sabat.jpg>

Obrázek 13: Na chůdách	34
Zdroj: GOYA, Francisco. Na chůdách (1791-1792). In: <i>Meisterdrucke</i> [online]. Villach: ProvenExpert [cit. 2023-03-04]. Dostupné z https://www.meisterdrucke.cz/umelecke-tisky/Francisco-de-Goya/804377/Na-ch%C5%AFd%C3%A1ch-(Los-Zancos).-1791-92.html	
Obrázek 14: Socha Davida	37
Zdroj: BUONARROTI, Michelangelo. David (1501-1504). In: <i>EpochaPlus</i> [online]. Praha: RF-Hobby.cz. [cit. 2023-03-07]. Dostupné z: https://epochaplus.cz/lomy-v-carrare-porodnice-pro-davida-i-pantheon/	
Obrázek 15: Stvoření Adama (strop Sixtinské kaple)	37
Zdroj: BUONARROTI, Michelangelo. Stvoření Adama (1508-1512). In: <i>Respekt</i> [online]. Praha: Economia, a.s. [cit. 2023-03-07]. Dostupné z: https://www.respekt.cz/denni-menu/ukazuje-michelangelova-malba-mozek-jak-tvrdi-serial-westworld-nebo-je-to-deloha	
Obrázek 16: Skica pro matrici	43
Zdroj: vlastní fotografie	
Obrázek 17: Hotová matrice	43
Zdroj: vlastní fotografie	
Obrázek 18: Zkušební tisk.....	44
Zdroj: vlastní fotografie	
Obrázek 19: Ostrý tisk.....	44
Zdroj: vlastní fotografie	
Obrázek 20: Příprava pro tisk a vazbu	45
Zdroj: vlastní zpracování	
Obrázek 21: Rozvržení obálky knihy	45
Zdroj: vlastní zpracování	

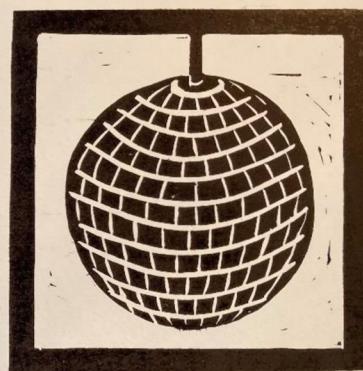
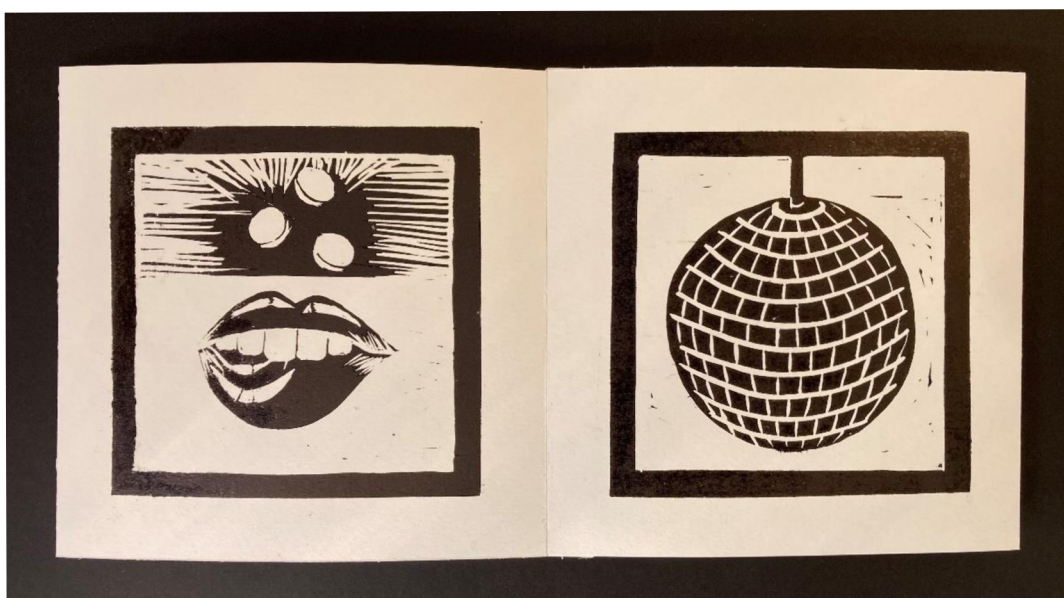
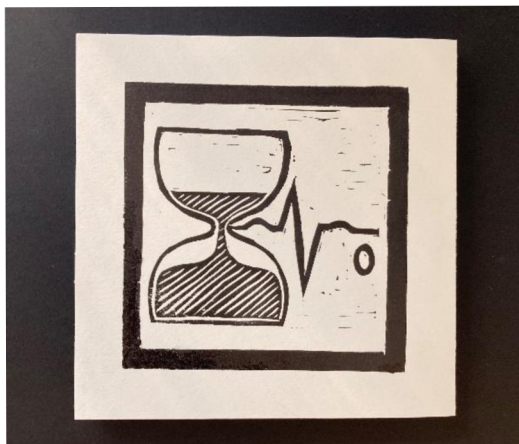
Přílohy

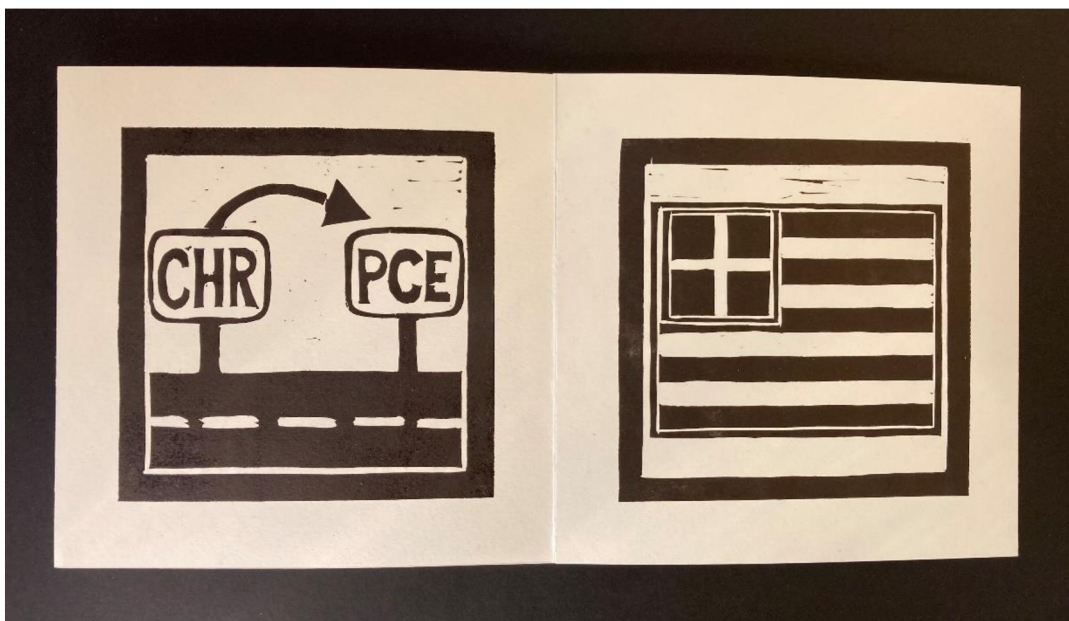
Příloha A – kapitoly

Příloha B – desky knihy, vazba

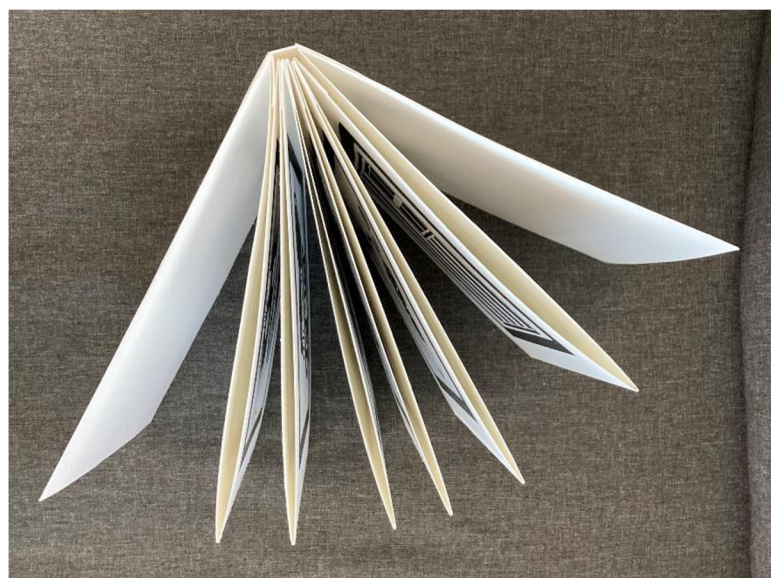
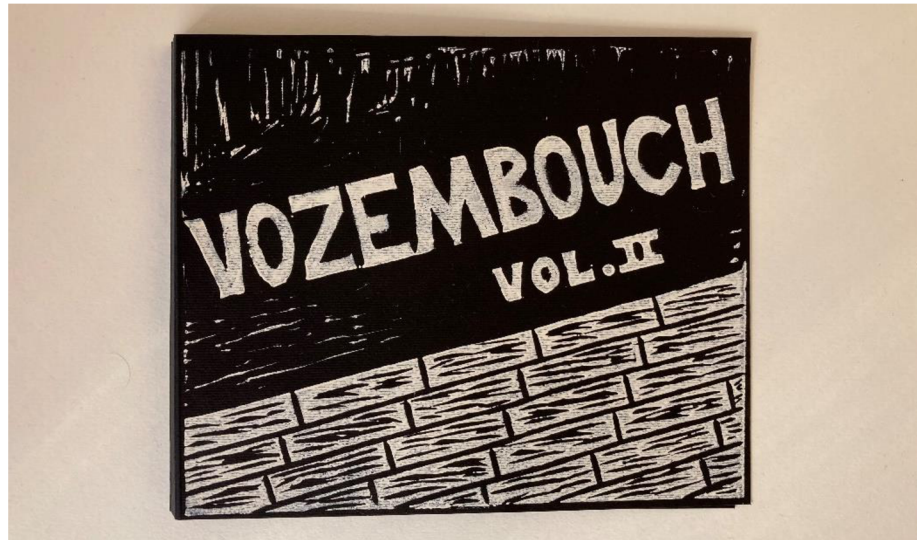
Příloha C – průvodní text

Příloha A – kapitoly

Příloha B – desky knihy, vazba

Příloha C – průvodní text

Milí čtenáři, milí diváci,

dovolte mi, abych vám v krátkosti představila svoji autorskou knihu *Vozembouch vol. II*, která je praktickým výstupem mé bakalářské práce.

Vozembouch vol. II mapuje dvanáct let mého života, během kterých se snažím fyzicky i psychicky vypořádat s epilepsií. Každý obrázek v knize představuje jednu kapitulu, jednu zásadní událost v roce, která nejvíce zasáhla do mého režimu epileptika, ať už to byl první boj s časem při resuscitaci, vyrovnání se s úmrtím mého otce, poslední animáční sezóna nebo řidičský průkaz.

Příběh knihy paradoxně začíná koncem a končí novým začátkem. První kapitola se odehrává 17. listopadu 2011, kdy mě má rodina po dlouhých minutách přivedla zpět k životu, zatímco poslední připadá na 22. listopadu 2022, kdy mi bylo lékařsky potvrzeno, že i přes mé vážné a neléčitelné onemocnění mohu jednou přivést na svět zdravé miminko. Tot' krátký úvod do děje, zbytek příběhu nechám plně na vaší představivosti. Přeji příjemné „čtení“!

Markéta Vozembouch Štiková